

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasmina Polovič

**IGRE, KI SIMULIRAJO RESNIČNO ŽIVLJENJE, KOT MEHANIZEM
STABILNOSTI PRI OSEBAH Z NARCISISTIČNO MOTNJO**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jasmina Polovič

Mentorica:izr. prof. dr. Vesna V. Godina

**IGRE, KI SIMULIRAJO RESNIČNO ŽIVLJENJE, KOT MEHANIZEM
STABILNOSTI PRI OSEBAH Z NARCISISTIČNO MOTNJO**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Pričujoče delo je rezultat poglobljene in dolgotrajne zatopljenosti v psihoanalitske knjige, potrpežljivosti, podpore, vzpodbude in hitre odzivnosti moje mentorice in prijateljice, kot tudi potrpežljivosti in vzpodbude moje družine in bližnjih prijateljev.

Hvala vsem in vsakemu posebej!

Igre, ki simulirajo resnično življenje, kot mehanizem stabilnosti pri osebah z narcisistično motnjo

Diplomska naloga predstavlja tip subjektivnosti, ki se nagiba k preživljanju prostega časa z igranjem iger, ki simulirajo resnično življenje. Vzet je primer igre oziroma virtualnega sveta Sims, kjer igralec živi paralelno življenje, vključujoč večino odnosov in opravil resničnega življenja. Skozi za permissivno vzgojo značilno primarno socializacijo se formira specifična psihična struktura, ki vodi v t.i. narcisistično oziroma borderline osebnost. Posledično je posamezniku onemogočena subjektivizacija in otežena zmožnost odraslega funkcioniranja tako v medosebnih odnosih kot pri spopadanju s pritiski in zahtevami iz okolja. Teza, ki jo naloga zastopa, je, da Sims igra takšnemu posamezniku predstavlja izkušnjo oziroma substitut občutka stabilnosti oziroma obvladovanja vsakdanjega življenja in varnosti v medosebnih interakcijah.

Ključne besede: virtualni svet, simulacijske igre, patološki narcisizem, borderline, Sims.

Real life simulation games as the stability mechanism for individuals with narcissistic disorder

The paper presents the type of subjectivity, which tends to spend their free time by playing real life simulation games. The Sims game is taken as an example of such game or virtual world, where the player lives a parallel life, including a majority of real life relationships and chores. Through the process of primary socialisation, typical for permissive education, a specific psychological structure is formed, which leads to so called narcissistic or borderline personality. Consequently, subjectivisation of an individual is disabled and it's more difficult for such an adult to function both in interpersonal relations as in dealing with pressures and demands from his or her environment. The thesis is represented, where The Sims game acts as an experience or a substitute for the sense of stability or control of everyday life, as of safety in interpersonal interactions.

Key words: virtual world, simulation games, pathological narcissism, borderline, Sims.

KAZALO

1 UVOD	6
2 IGRE, KI SIMULIRAJO RESNIČNO ŽIVLJENJE	7
2.1 Sims	7
3 PSIHIČNI RAZVOJ FUNKCIONALNO ODRASLEGA POSAMEZNIKA	11
3.1 Primarna socializacija	11
3.2 Oralna faza in razvoj »zrelega« Jaza	14
3.3 Postoralna faza	16
3.4 Alienacija in separacija	17
3.5 Ojdipovska faza in pretvorba Nadjaza v Ideal Jaza	19
3.6 Funkcija očeta	19
4 RAZVOJ BORDERLINE IN PATOLOŠKEGA NARCISIZMA	25
4.1 Nastanek in posledice patološke strukture Jaza	25
4.2 Razvoj fragmentiranega Jaza ... z razvojem v grandiozni Jaz	27
4.3 Nadjaz in Jaz Ideal	29
4.4 Značilnosti patološkega narcisizma	31
4.5 Psihološke značilnosti borderline	35
5 IGRE KOT MEHANIZEM STABILNOSTI ZA NARCISISTIČNE IN BORDERLINE OSEBNOSTI	37
6 ZAKLJUČEK	43
7 LITERATURA	45

1 UVOD

Z razvojem novih tehnologij bolj in bolj vstopamo v svet, kjer se prepletata resnični in virtualni prostor, pri čemer se meje med njima vedno bolj zabrisujejo. Nekateri virtualni prostor vidijo kot »novo cono upanja za človeštvo, ki se želi osvoboditi svoje naravne pasti, pobegniti telesu in se spustiti v neskončni, nadčutni in popolni drugi svet« (Plant v Jones 1997, 31). Spet drugi so do odprtja takšnih dimenzij malce bolj skeptični. Dejstvo pa je, da virtualnemu prostoru in njegovim dimenzijam v vsakdanjemu življenju skorajda ne moremo več ubežati, saj smo nehote tako ali drugače v stiku z njim vsakič, ko vzamemo v roke mobilni telefon, ali pogledamo v računalniški zaslon. Eden izmed virtualnih svetov so tudi računalniške igre, pri čemer so posebni fenomen tiste, ki simulirajo resnično življenje in poustvarjajo večino njegovih aspektov.

V nalogi me bodo zanimali razlogi, zakaj se posameznik na nezavedni ravni zateka k igranju takšnih iger oziroma kakšen tip psihične strukture se najverjetneje nagiba k preživljanju časa z igranjem takšnih iger in kaj ga v to žene. Zaradi omejitve obsega naloge sem se odločila problem raziskati in poskusiti odgovoriti na zastavljena vprašanja zgolj z dedukcijo na ravni teorije, medtem ko bo empirična preverba morala počakati na neko drugo priložnost. Zategadelj bodo vse ugotovitve, do katerih bom prišla na podlagi teoretskih virov in aplikacije le-teh na dejansko vedenje, podane v obliki tez in ne zaključnih ugotovitev o dani temi. Pri tem bo moja glavna (hipo)teza ta, da te igre služijo kot nekak mehanizem stabilnosti oziroma kot ekvivalent občutku obvladovanja vsakdanjega življenja za določen tip subjektivnosti, imenovan patološki narcis oziroma borderline osebnost (mejna osebnostna motnja), ki ne samo, da postaja vedno bolj prevladujoča oblika osebnosti v sodobnih zahodnih družbah, pač pa tudi nujna za kontinuiteto le-teh (Lasch 1979/2012; Žižek 1985; Godina 2012).

V prvem poglavju bom podala oris in značilnosti dokaj unikatne igre oziroma virtualnega sveta, ki simulira vsakdanje življenje in njegova opravila. Drugo poglavje bo služilo predstavitvi poteka razvoja subjekta, ki zmore funkcionirati kot odrasli človek in se kot tak spopadati s pritiski vsakdanjega življenja. V tretjem poglavju bo predstavljeno, kdaj in zakaj v tem razvoju pride do motnje, ki povzroči strukturiranje psihičnih instanc, značilnih za zgoraj omenjeno motnjo osebnosti, nazadnje pa bom vse povedano povezala in poskušala podati določene smiselne zaključke v obliki tez.

2 IGRE, KI SIMULIRAJO RESNIČNO ŽIVLJENJE

»Instead of actually experiencing your crappy life,
you can play it in a simulator!«

(Real life simulator)

Video igre so moderni fenomeni, ki v človekovi življenjski izkušnji ustvarijočasne in provizorične realnosti, nove rede (misli in vedenja) za posameznikovo stimulacijo, tolažbo ali zgolj distrakcijo. Novi žanri video iger vključujejo vstop v kompleksni simulacijski prostor, uporabo računalnika kot medija za poistovetenje z drugimi ljudmi, kar načeloma poteka preko avatarjev, in igranja z »bitji«, ki obstajajo tako v fizičnem prostoru (roboti) kot tudi v virtualnem svetu (»bots«) (Turkle 2005, 331). Virtualno okolje, na katerega se bom osredotočila, je dovolj unikatno, da mu je potrebno posvetiti posebno pozornost, saj se od drugih loči po tem, da ne vsiljuje kakšnega posebnega okvirja interakcije. Sims je videti kot igra, vendar je bolj virtualni prostor oziroma svet, saj pred igralce₁ ne postavlja zahtev po primerjavi in pravilih, kot je to pri večini iger (Griebel 2006, 5), kot je tudi »open-ended« igra, kar pomeni, da ni pravnega in napačnega načina »igranja« (Griebel 2006, 2), ni ne zmage ne poraza – samo življenje (Turkle 2011, 158).

2.1 Sims

Sims so prva najbolj prodajana igra v Severni Ameriki, prevedena v 17 različnih jezikov in prodana v več kot 52 milijonih izvodih po celem svetu (Rothfeder 2004, 82; Griebel 2006, 2). Čeprav obstaja več iger Sims (The Sims, The Sims Online, SimCity, SimLife idr.), katere se osredotočajo na različna področja posameznikovega življenja, pa jih za potrebe te naloge ne bomo razlikovali, saj to ne bo potrebno. Sims je računalniška igra, ki simulira resnično življenje, z vsemi pripadajočimi življenjskimi dogodki in socialnimi odnosi. Igralec kot tretja oseba (bog) ustvari svoja lastna virtualna gospodinjstva ljudi, imenovanih Simsi, pri čemer, kot bomo videli, nadzoruje vse, od Simsovih karier do prehranjevalnih navad, oblikuje njihovo okolje in ravnanje.

---

¹ Ki jih literatura imenuje kar prebivalci (Gonzalo 2001; Griebel 2006).

Sims lahko gradi hiše in jih opremlja po lastnem okusu (Turkle 2011, 179), gradi kariero kot zdravnik ali pa se cel dan druži s sosedi (Griebel 2006, 2), oblikuje družinski album, kjer »igralci« delajo posnetke določenih trenutkov v svojih Sims življenjih, iz katerih naredijo album, ki ga lahko objavijo na internetu, lahko posluša glasbo, naredi pizzo, gre v službo, se druži v baru, hodi na fakulteto, lahko dizajnira hiše, osebne zgodovine in socialne dogovore za virtualno kolektivno »državljanstvo«,² se ukvarja s civilnim inženirstvom in urbanim planiranjem, v SimLife oblikuje ekosisteme in organizme, ki jih poseljujejo, ustvari družino in si njene člane prizadeva pripeljati k socialni, finančni in čustveni dobrobiti (Turkle 2005, 12–13). Igralec ustvari virtualne ljudi, ki ne samo, da komunicirajo drug z drugim, ampak tudi hodijo na zmenke, se zaljubljujejo, poročajo in imajo otroke (isto, 292), organizirati mora Simove vsakodnevne aktivnosti, nadzirati stroške gospodinjstva, plačevati račune in najti ravnovesje med delom, družino in izpolnitvijo svojih osebnih potreb (Griebel 2006, 15). Lahko menja kariero, užali druge Simse (isto, 13–14), ima pa se tudi možnost postarati in umreti (isto, 4). Kot je eden izmed avtorjev/igralcev povedal: »Glavna aktivnost igre pa ostaja upravljanje z denarjem, odmašitev wc-ja in veliko čiščenja« (Gonzalo 2001).³

Igra skratka poskuša čim bolj imitirati realni svet, pri čemer gre celo tako daleč, da je lahko korporacija McDonald's zakupila virtualno nepremičnino v eni izmed različic igre, skupaj s pravico prodajati virtualno hitro hrano prebivalcem Sim-a (Turkle 2005, 10). Ena izmed bolj kontroverznih značilnosti v Simsih je njena potrošniška ideologija, saj je količina virtualnih prijateljev, ki jih imaš, odvisna od količine dobrin, ki jih poseduješ. Igralca nagraduje vsakič, ko kupi novo stvar in je oblikovana na način, da se ob njej težko zabavaš, če ne kupuješ veliko stvari.

Vendar pa Simsi ne govorijo nobenega jezika, pač pa se pri interakciji oziroma komunikaciji nad njihovimi glavami pojavijo oblaki s slikicami, kar vodi igralce k temu, da nezavedno vstavijo manjkajoče podrobnosti v avatarjevi interakciji (Rothfeder 2004, 84). Will Wright (v Gonzalo 2001; v Rothfeder 2004, 82), oblikovalec igre, je v enem izmed svojih intervjujev povedal, da je njegova glavna strategija to, da igralec zapolni praznino tistega, kar se dogaja.

---

² V primeru različice, kjer igraš z drugimi v virtualni skupnosti na spletu, pri kateri gredo online avatarji – državljani – ven v večjo internetno pokrajino (Turkle 2005, 292). V vseh ostalih različicah igraš sam.

³ Avtor članka pravi, da je ironično, kako je preživel ogromno dni tako, da je čistil svojo virtualno hišo, medtem ko njegovo lastno stanovanje ni bilo ravno čisto. Avtor se spominja, da nek njegov sošolec ni maral več igrati, saj je le-to pomenilo ekvivalent imeti ušivo službo. Sam se je počutil podobno, kot premalo plačana virtualna gospodinjska pomočnica.

Zaradi tega Simsi govorijo »gibberish« in sanjajo ter konverzirajo z uporabo ikon, ne pa z besedami.

Griebel (2006, 13, 16) ugotavlja, da rezultati raziskave kažejo, da participanti dejansko projektirajo določene vidike svojih osebnosti, karakteristik in vrednot v svoje Simse. Igralec lahko ustvari avatarja, ki izraža posameznikove aspekte (Turkle 2011, 179), večina participantov pa pravi, da življenje njihovih Simsov reflektira vidike njihovega trenutnega življenja, otroštva ali pa življenja, ki bi ga radi v prihodnosti živeli (Griebel 2006, 12–13). Nekateri so odgovarjali, da njihovi Simsi izživijo njihove lastne sanje in želje, nekateri ustvarijo v Simsu svojega idealnega partnerja, nekateri skozi igro igrajo svoj idealni življenjski scenarij itd. (isto, 13). Raziskave pa kažejo na to, da se Simsi nagibajo k temu, da živijo življenje, polno vznemirjenja, impulzivno trošijo denar in se pogosto zapletajo v seks (isto, 13–14). Po pričevanjih uporabnikov le-ti dobijo priložnost vaje, biti nekdo drug (Turkle 2011, 180). Čeprav se ena izmed »prebivalk« ne identificira popolnoma s svojim avatarjem in o njem govori v tretji osebi, so Simsi zanjo prostor, kjer lahko vidi svoje življenje na novo (isto, 180). Tako identitetno delo lahko poteka kjerkoli in kadarkoli, samo ustvariti moraš avatarja.

Nekatere lastnosti življenja v virtualnem svetu tipa Sims in Second Life,⁴ ki nam bodo služile kot osnova za analizo, so:

- asinhrona komunikacija v online različici: avatarji neprestano prihajajo in odhajajo iz sveta – čeprav lahko komunicirajo tudi v dejanskem času. Ko se Joel prijavi v svet, sporočila, ki jih je prejel, dojema kot sinhrona – občutek ima, kot da komunicira zdaj, počuti se povezanega in prijetno izoliranega, je v coni med povezanostjo in nepovezanostjo (Turkle 2011, 217);
- nebesedna komunikacija: v oblakih nad glavami avatarjev se namesto besed prikažejo slike, kar omogoča lastno interpretacijo in produkcijo odgovorov;
- kratkotrajnost dogodkov in prestimulacija: čas med tem, ko se zaljubiš in poročiš, razideš, vse to se zgodi v zelo kratkem zaporedju (isto);
- ni obvez in odgovornosti: nekateri čutijo odgovornost do in jemljejo prijateljstva zares (isto, 216), medtem ko je drugim všeč to, da ni obveze in je niti ne čutijo, zlahka zavržejo enega in se povežejo z drugim (isto, 218). Če se znajdeš v težavah ali ti

---

⁴ Na tem mestu vključujemo rezultate intervjujev s »prebivalci« tako Sima kot Second Life-a, saj oba svetova, kljub svojim razlikam, v bistvu sledita enaki logiki.

postane dolgčas, lahko »greš naprej« ali pa »upokojiš« svojega avatarja in začneš na novo – ustvariš novega (isto, 218). Gre torej za možnost povezave z ljudmi kjerkoli in kadarkoli jo želimo ali potrebujemo in z lahkoto jo izklopimo;

- možnost virtualne mladosti in lepote ter seksualna srečanja in romantična razmerja, ki niso vedno na voljo v resničnem življenju: nekateri pravijo, da so našli med drugim seks, umetnost, izobrazbo in sprejemanje (isto, 218). Joel npr. ima skozi svojega avatarja pestro družbeno življenje, povabljen je na zabave, kjer avatarji jedo, pijejo, plešejo in klepetajo (isto, 215);
- eksperimentiranje z osebnostmi: nekateri imajo več kot 1 avatarja, ki so lahko različnih spolov, starosti in z različnimi lastnostmi (isto, 217). Eden izmed vprašanih želi raziskati svoj potencial v nekaterih stvareh, v katerih se v resničnem življenju ne čuti potrjenega, so pa vse integralne za osebo, ki želi biti, pri čemer prevzema nadzor nad stvarmi – njegov avatar je takšen, kakršen hoče biti sam: strog, vendar miren in ne grozeč (isto, 213–214). Nekateri ustvarjajo avatarje, ki so idealni jaz, spet drugi ustvarijo fantazijsko verzijo, kako vidijo sami sebe (isto, 213);
- anonimnost: posameznikova identiteta ostane anonimna, s čimer tudi pogoste tradicionalne družbene ovire odpadejo (Kink 2012, 125);
- občutek svobode: s tem, ko zagotavlja veliko število različnih možnosti in rezultatov, je v ozadju ideja zagotoviti igralcu občutek svobode (Mayr 2014, 13).

Čeprav se življenje v različnih verzijah malce razlikuje, npr. v večini različic Simsov igraš sam, medtem ko v The Sims Online svet naseljujejo tudi drugi igralci/prebivalci, ti v prvem primeru ni treba interagirati z drugimi – si »bog«, svet in odnosi v njem so tvoja kreacija, hkrati pa opravljaš običajna vsakodnevna opravila –, je online različica bolj razburljiva v smislu izkušenj, ki dajejo občutek življenja – od ljudi slišiš, da se hočejo virtualno ubiti, poročiti, da so zaljubljeni, da hočejo na orgijo itd. (Turkle 2011, 218). Eden izmed participantov je povzel: »To je vsekakor igra, ampak je resna igra.« (isto, 159). V njej lahko vsak »išče, manipulira, ustvarja ali nadzoruje informacije direktno /.../ lahko išče samoto ali družbo /.../ lahko 'živi' ali 'umre' kot želi« (Benedikt 1991, 123). Posameznikov avatar deluje kot njegova digitalna reprezentacija v družbenem virtualnem svetu, ki se od drugih virtualnih okolij loči po tem, da tukaj obstaja skupni prostor, v katerem lahko več uporabnikov sodeluje simultano, kjer se uporabnikova dejanja odvijajo v realnem času, uporabnikom omogoča manipulacijo z okoljem, obstaja naprej, ne glede na to, ali je uporabnik prijavljen vanj ali ne,

in omogoča oblikovanje družbenih skupin, skupnosti in odnosov v njem (Book v Grinberg in drugi 2014, 279).

Ker je zunanjemu opazovalcu morda težko razumeti, zakaj bi odrasel človek prebil ure in ure svojega časa v svetu, ki simulira življenje, namesto, da bi med tem časom dejansko živel svojega, bo naša naloga poskušati priti do odgovora na to vprašanje na ravni delovanja notranjih procesov posameznika.

3 PSIHIČNI RAZVOJ FUNKCIONALNO ODRASLEGA POSAMEZNIKA

3.1 Primarna socializacija

Da bi lahko odgovorili na zastavljeno vprašanje, moramo najprej razložiti nekatere procese, ki so konstitutivni za posameznikovo osebnost oziroma za strukturiranje njegovih psihičnih instanc in s tem njegovega vedenja ter reakcij. Vsak posameznik pride na svet z biološko opremo, ki mu omogoča potencialno fizično preživetje kot tudi učlovečenje (Godina 1991, 76). Vsak otrok se mora namreč naučiti kulturno in »socialno predpisanih vzorcev vedenja, da sploh lahko zadovolji tudi povsem organske oziroma metabolične potrebe« (isto, 77). Posameznik torej šele s socializacijo postane član družbe oziroma po Lacanu subjekt, kar pomeni, da je osnovna naloga socializacije na mikro ravni »usposobiti posameznika za delovanje v okviru danih socialnih vlog« (isto, 49).⁶

Skozi proces socializacije, prvenstveno primarne, se nanj prenese socialna realnost, ki jo posameznik internalizira in percipira kot objektivno in edino objektivno,⁷ pri čemer je le-ta nabita z močno subjektivnimi pomeni. Internalizacija je »neposredno doumevanje ali razlaga objektivnega dogodka kot nosilca pomena oziroma kot manifestacije subjektivnega procesa neke druge osebe, ki na ta način dobi subjektivni pomen tudi zame« (Berger in Luckmann 1988, 121). Pri tem odigra glavno vlogo jezik, ki zagotavlja simbolizacijo realnega⁸ (Lacan 1996, 24) in s tem vzpostavlja red, tj. daje mojemu svetu pomen, mojemu vsakdanjemu

---

⁵ Socializacija je bipolarni proces, ki na ravni posameznika le-tega opremi za delovanje v določeni družbi oziroma kulturi (Godina 1985), in sicer skozi izgradnjo posameznikove osebnosti (Parsons v Godina 1991, 50).

⁶ Za ostale naloge socializacije glej Godina 1985.

⁷ »Institucionalni svet, ki ga starši predajajo otrokom, ima seveda, empirično vzeto, značaj zgodovinske in objektivne realnosti« (Berger in Luckmann 1988, 62); in še »Objektivna realnost posameznih institucij se ne zmanjša, če posameznik ne razume njihovega namena ali načina delovanja« (isto, 62).

⁸ Otrokovo telo v procesu socializacije popišejo označevalci – pride pod vpliv simbolnega reda, pri čemer le-ta z »izničanjem« realnega ustvari »realnost«, ki je določena z jezikom in o kateri lahko torej mislimo in govorimo (Fink 1995, 24–25; Lacan 1996, 15–17).

življenju pa smiselnost, normalnost in samoumevnost (Berger in Luckmann 1988, 29). Pomembno je poudariti, da otrok logiko in funkcioniranje tega sveta, ki ga ponotranji v primarni socializaciji, ne ponotranji kot enega izmed mnogih, pač pa kot edini možni in edini obstoječi svet, skupaj z njegovimi institucijami in odnosi v njem (isto, 65–66, 126).⁹ Institucija¹⁰ »si lasti avtoriteto nad posameznikom ne glede na subjektivne pomene, ki jih posameznik pripiše določeni situaciji. Prednost institucionalnih definicij se namreč dosledno ohranja kljub posameznikovim prizadevanjem po ponovni definiciji« (isto, 62). In še: “Večinoma se ljudje spontano držijo institucionalno začrtanih okvirov, ki na ta način postanejo samoumevni” (isto). To pomeni, da kljub temu, da je kasneje v življenju soočen z mnogimi drugimi svetovi oziroma realnostmi, se mu ta »ena predstavlja kot realnost par excellence« (isto, 29) in se »zasidra v zavesti mnogo trdneje kot svetovi, ki se internalizirajo v procesih sekundarne socializacije« (isto, 126). To pomeni, da bodo vse nadaljnje realnosti, s katerimi bo posameznik prišel v stik, vrednotene in doživljane skozi to primarno.¹¹ Vzorci interakcij v okolju otroka torej »postanejo del njegove osebnosti in definirajo njeno organizacijo« (Godina 1991, 82).

Primarno socializacijo avtorji delijo na več faz, in sicer večinoma na oralno, analno oziroma postoralno, ojdipovsko in fazo latence, od katerih da vsaka ob uspešnem zaključku svoje rezultate, pri čemer ima po Parsons (isto, 51–52)¹² pomembno vlogo socialno učenje, znotraj katerega loči tri procese, in sicer identifikacijo, izbiro objekta¹³ in introjekcijo, pri čemer vsak »predstavlja en aspekt integracije osebnosti v socialni sistem« (Parsons v Godina 1991, 53–54). Pri tem so le-ti po Parsons (v Godina 1991, 54) tudi trije tipi objektivnih odnosov, tj. socialnih odnosov, ki »predstavljajo kontekst poteka procesov socialnega učenja« (isto, 54). Skoznje si otrok prisvoji objekt in s tem pomembne dele socialnega sistema, kot se mu skozi le-te strukturirajo tudi vse instance osebnosti – identiteta, Jaz, Ono in Nadjaz (Parsons v Godina 1991, 54). »Kar se običajno imenuje 'normalna' adaptacija na spremembo v situaciji ali pa 'razvoj' že vzpostavljenega dinamičnega vzorca, je proces učenja« (Parsons 1951, 203). Le-to je osnovano na logiki ravnotežja, pri čemer je rušitev le-tega zaradi zunanjih vzrokov in sprožitev procesa doseganja ponovnega ravnotežja proces učenja (Godina 1991, 51–52).

---

⁹ Pri čemer je logika institucij določena z načinom njegove refleksije (Berger in Luckmann 1988, 65–66).

¹⁰ Institucije so »vzajemne tipizacije dejanj iz navade« (isto, 57).

¹¹ Več o objektivizaciji subjektivnih pomenov in procesov, ki tvorijo naš samoumevni, zdravorazumski svet oziroma realnost in o tem, kako posameznik pripomore k njeni formaciji, kontinuiteti in legitimizaciji glej Berger in Luckmann (1988, 28–34).

¹² Več o njegovih konceptih socializacije in socializacijskega učenja ter njenem odnosu glej Parsons 1951 in Godina 1991, 51.

¹³ Parsons (v Godina 1991, 54) izenačuje objektivno zadovoljitev in izbiro objekta.

Proces uspešnega socialnega učenja gre skozi štiri temeljne faze, za katere so značilni »posebni obrazci vedenja otrokovih interakcijskih partnerjev« (Parsons 1951, 95; Parsons v Godina 1991, 52):

1. permisivnost – starši otroku dovolijo izražati frustracijo, ki jo je povzročilo porušeno ravnotežje;
2. podpora – otroka podpirajo pri primernih vedenjih in aktivnostih, s katerimi bo presegel frustracijo in ki ga usmerjajo k doseganju novega ravnotežja;
3. odklonitev recipročnosti – sankcionirajo tista vedenja, katerih učinek je obraten prejšnjemu;
4. manipulacija z nagradami – otrok se »nauči selekcionirati zaželena in nezaželena vedenja in tako dosegati nagrade ter se izogniti kaznim« (Godina 1991, 52).

V zadnji fazi se vzpostavi novo ravnotežje, in sicer na višji ravni, pri čemer se tudi posamezne faze socialnega učenja v vsaki naslednji fazi socializacije ponovijo vedno znova na višji ravni kot v prejšnji socializacijski fazi – gre torej za spiralni cikel (isto, 52–53).

Da pa lahko proces socializacije uspešno steče, mora obstajati med otrokom in njemu pomembnimi osebami čustvena navezanost (Spitz 1965; Berger in Luckmann 1988) – za otroka »brez 'ti' 'jaz' ne obstaja« (Praper 1994, 87) –, kjer pride do identifikacije s pomembnimi Drugimi, kar pomeni internalizacijo njihovih vlog, drž, vrednot (Berger in Luckman 1988, 123; Parsons v Godina 1991, 55) kot tudi identifikacijo z željo Drugega (Žižek 1984, 13–15; Godina 1991, 159) oziroma recipročnim sistemom vlog v diadi otrok-mati (Parson v Godina 1991, 55) – mati je namreč v večini primerov tista, ki realizira funkcijo nege (Godina 1991, 80).¹⁴ V tej diadi je odnos med otrokom in materjo vse prej kot enakovreden, saj je otrok pri zadovoljevanju svojih potreb popolnoma odvisen od matrine samovolje – Drugega in v njem odtujen (Lacan 1958/2004, 8; Lacan 1966/2006, 814; Žižek 1984, 12). Otrok tako začne življenje v tesni vezi z mamo, kjer meje med jaz in drugi niso jasne, niti otrok ne izkusi ločitve med sabo in zunanjim svetom (Turkle 2005, 106). V tem odnosu mati po svoji »kaprici« lahko zadovolji ali pa ne otrokove zahteve, kar pomeni, da je otrok prepuščen na milost in nemilost tej »kaprici« in njenim željam (Lacan 1966/2006, 814; Lacan 1968–1969, 129; Žižek 1984, 12; Godina 1991, 159).¹⁵ Mati torej v otrokovih očeh

---

¹⁴ Pri tem gre za funkcionalno zastavitev vlog matere in očeta, ki sta depersonifikirani, kar pomeni, da ne gre toliko za to, kdo to vlogo opravlja, kot za realizacijo njene funkcije (Parsons v Godina 1991, 78).

¹⁵ Tukaj gre za tendenco, da se otrokova in materina želja popolnoma skladata/sovpadata. Otrok ne želi samo, kar želi mati, pač pa želi na enak način – njegova želja je strukturirana isto kot želja Drugega in v tem smislu je

nastopa kot vsemogočni Drugi, kot Drugi brez manka, kot nekdo, ki ni podvržen nobenemu višjemu Zakonu (Žižek 1984, 12).

3.2 Oralna faza in razvoj »zrelega« Jaza

V oralni fazi se oblikuje matrica navezanosti in difuzne odvisnosti od matere, pri čemer postaja temeljni cilj otroka oziroma osebnosti, ki se razvija, vedno bolj zagotoviti si materino ljubezen in vedno manj zadovoljitve konkretnih specifičnih potreb (Godina 1991, 78–79). Z vsiljevanjem splošnega obrazca sankcij (nagrade, notranja kontrola otrokovih impulzov) s strani matere pride do generaliziranega cilja na višji ravni,¹⁶ tj. konformnost do materinih želja in pričakovanj, da torej ugoditi materi in si tako pridobi njeno ljubezen (Žižek 1984, 12; Godina 1991, 78–79). Pride do popolne utopitve otroka v materino željo, ki zdaj postane njegova želja (Žižek 1984, 12).¹⁷ Poteče primarna identifikacija z Drugim, ki je identifikacija z Željo Drugega ter »z recipročnim sistemom vlog« v diadi, pri čemer se ne razvije zgolj organizacija in struktura motivacijskega sistema otrokove osebnosti, pač pa se vpiše tudi način organizacije materinih odgovorov na otrokove potrebe (Godina 1991, 79–80). Rezultati oralne faze obsegajo zmožnost vzpostavljanja odnosa navezanosti in razrešitev krize zaupanja (Lorenčič 2011, 108), »prehod od zagotavljanja organskega ugodja v zagotavljanje materine ljubezni« (Godina 1991, 82), izoblikovanje Jaza, ki ima za posledico novo stopnjo organizacije potreb, ki so zdaj družbeno konstituirane, vzpostavitev »avtonomne pozicije, ki se neposredno veže na skozi ponotranjenje usmerjenosti vase nasproti usmerjenosti navzven konstituirano shemo oralne odvisnosti« (isto, 84), ponotranjenje prvega obrazca (permisivne) socialne kontrole in s tem vzpostavitev prve matrice generalizacije in izoblikovanje prvega občutka kolektivne identitete (pripadnost diadi) (isto, 83–84).¹⁸

Najpomembnejša značilnost in rezultat uspešno zaključene oralne faze je izoblikovanje Jaza (Godina 1991, 83), kar omogoča izoblikovanje integriranega selfa (Kernberg 1975, 316; Kohut v Praper 1994, 84–85; Jacobson v Praper 1994, 81; Godina 2012, 136), pri čemer je struktura Jaza močno vezana na erotično načelo in načelo ugodja in to v dveh smislih, namreč »v svojem notranjem vidiku, ki teži k maksimaliziranju ugodja« (Godina 1991, 83), kot tudi v dejstvu, da erotični elementi terjajo potlačitve, kar pa vodi v diferenciacijo Onega in Jaza

---

tudi odtujen, saj se nauči želeti, kot želi drugi, kot bi bil neka druga oseba. Več o materini želji v Lacan 1958/2004, 8 in Fink 1995, 54–57.

¹⁶ Ugodje pri hranjenju ni vezano več na samo dovajanje hrane, pač pa na dobljeno ljubezen (Godina 1991, 79–80).

¹⁷ Več o tem v Žižek 1984, 12.

¹⁸ Več o rezultatih oralne faze glej Godina 1991, 82–84 in Lorenčič 2011, 56–60.

(isto), pri čemer se slednji izloči iz »nagonskega rezervoarja« prvega (Žižek 1985, 112). To se zgodi skozi dva procesa, ki sta hkrati tudi funkciji "zrelega" Jaza, in sicer najprej skozi proces razločitve med Jazom in objektivnim svetom – "zrel" Jaz tako opazuje in preverja realnost, tj. razlikuje subjektivno doživetje od objektivne realnosti (Kernberg 1975, 315–322; Žižek 1985, 121; Freud v Praper 1994, 81; Jacobson v Praper 1994, 83), na čimer temeljijo eksistenčne sodbe (Žižek 1985, 112), in ohranja integriteto selfa (Freud v Praper 1994, 81; Jacobson v Praper 1994, 83). Iz tega sledi funkcija adaptacijskega oziroma "racionalnega" usklajevanja prav zahtev obeh polov, namreč realnosti oziroma zahtev in pritiskov iz zunanega okolja in na drugi strani zahtev lastnega nezavednega (Žižek 1985, 120; Freud v Praper 1994, 81; Jacobson v Praper 1994, 83) ter sinteza oziroma integracija osebe v enotno držo posameznika, kar pomeni vzpostavitev ravnotežja (Godina 1991, 84). Gre torej za to, da se oblikujejo koherentne, kohezivne in realistične samopodobe (Praper 1994, 84–85; Jacobson v Praper 1994, 81, 83; Kohut 1971).¹⁹ Tak okrepljen Jaz je zmožen brez iracionalnih prisil opravljati svojo nalogo prilagajanja realnosti (Žižek 1985, 121). S tem je povezan tudi proces integracije ugodnih in neugodnih potez v enotno predstavo objekta, na čemer pa temeljijo predikativne sodbe, torej »sodbe o tem, katere lastnosti ima nek predmet« (Žižek 1985, 110).²⁰ Nadalje sta funkciji Jaza še uspešna sublimacija nagonov ter ponotranjenje in depersonifikacija nadjazovske instance, ki jo "zrel" Jaz, kot bomo v nadaljevanju videli, ob uspešni razrešitvi ojdipovske krize oziroma faze pretvori v Ideal-Jaza (isto, 121).

Jaz po Lacanu nastane kot kristalizacija²¹ ali sedimentacija predstav (Žižek 1985, 36) posameznikovega lastnega telesa in samopredstav, ki se mu od drugih zrcalijo nazaj k njemu (isto, 84). Otrok najprej najde sebe v materinem izrazu, v njenih očeh (Praper 1994, 87), te podobe sestojijo tudi iz tega, kar vidi v ogledalu, simbolni red pa pripelje do internalizacije teh podob, pri čemer pa gre primarno za starševsko reakcijo do teh podob, ki postanejo v otroških očeh nabite z libidinalnim interesom in vrednostjo (Žižek 1985, 36). Tako je lahko to, kakšnega bom videl sebe, odvisno od tebe (Praper 1994, 87). Te podobe se internalizirajo,

---

¹⁹ Ob spremenjenem socializacijskem poteku se lahko, kot bomo videli, formira self, ki vsebuje nerealistične, popačene, fragmentirane samopredstave (Jacobson v Praper 1994, 81; Kohut v Praper 1994 84–85).

²⁰ Gre za simbolno opredelitev objekta, ki presega zgolj seštevek njegovih pozitivnih lastnosti in torej za zmožnost simbolne zaveze onkraj narcisističnih razočaranj, ne pa za to, da si je oseba enostavno zmožna predstavljati objekt z dobrimi in slabimi lastnostmi hkrati. Več o tem glej v Kernberg 1975, 25–26 in Žižek 1985, 125.

²¹ Kristalizacija je pri Lacanu objekt, razumljen na imaginarni ravni, v katerega poteka kateksa (proces investicije mentalne ali čustvene energije v osebo, objekt ali idejo) oziroma v katerega poteče libidinalna investicija (Žižek 1985, 84). V predobjektnem obdobju poteka kateksa v sebe, kar označuje primarni narcisizem (Kernberg 1975 315–322; Godina 2012, 133).

ker jih starši naredijo pomembne in mu govorijo »Ja, to si ti!« ali »Priden fant!« in podobno (Žižek 1985, 36). Seveda te refleksije niso objektivna resnica, saj izražajo materine subjektivne odgovore na otrokovo prisotnost, in tako je otrok postavljen v proces krožnih interakcij, ki so močno nabite z emocijami (Praper 1994, 87). Ko so te podobe enkrat internalizirane, se zlijejo v obsežno globalno podobo, ki jo zavzame o sebi, tj. samopodobo, katera predstavlja temelj, na katerega se kasneje v življenju vcepljajo nove podobe (Žižek 1985, 84). Jaz je torej »reflektirana bitnost, ki reflektira tisti odnos, ki so ga pomembni Drugi spočetka zavzeli do njega« (Breger in Luckmann 1988, 123) in postane to, za kar so ga imeli (ga imajo) pomembni Drugi. S prevzemanjem in internalizacijo odnosov, vlog in drž le-teh se posameznik identificira z Drugim in te odnose, drže napravi za sebi lastne (isto). Na ta način postane »sposoben lastne identifikacije in pridobivanja subjektivno sklenjene in verodostojne identitete« (isto). Posameznik torej postane to, za kar ga imajo njegovi pomembni Drugi, pri čemer ta proces ni enostranski (isto), pač pa intersubjektivni in recipročen (Praper 1994, 87). Kristalizacija podob omogoča, ali pa ne, koherenten občutek za self/sebstvo, odvisno od tega, koliko so si le-te kontradiktorne in koliko se lahko zlijejo v eno. Veliko našega poskusa osmisлити svet okoli nas vsebuje jukstapozicija tega, kar vidimo in slišimo s to internalizirano samopodobo (Žižek 1985, 37).

Jaz pa je po drugi strani tudi sedež aktivnosti, fiksacij in narcisistične navezanosti ter po Lacanu (v Fink 1995, 38) neizogibno vsebuje »lažne podobe« in je, vsaj v tej fazi posameznikovega razvoja, osnovan na zmotnem občutku oziroma sodbi sebe.²² Zrcalni self tako »ne odgovarja nujno realističnemu selfu in je prej vir alienacij« (Lacan v Praper 1994, 87). Po Spitzu (v Lorenčič 2011, 121) se Jaz ne more zadovoljivo razviti, v kolikor otrok ni soočen z občutki frustracije in nezadovoljstva s spoznanji svojih telesnih omejitev, da njegove potrebe niso takoj in vedno v celoti zadovoljene ter da gratifikaciji sledi frustracija.

3.3 Postoralna faza

V postoralni fazi se poruši ravnotežje, saj okolje od otroka začne zahtevati več samostojnosti in avtonomnosti (Godina 1991, 85), kjer pa največjo vlogo igrajo spremenjene zahteve matere do otroka, ki presegajo minimalna pričakovanja – pride do spremenjene oblike socialne kontrole, pri čemer mati vedno bolj nagrajuje dosežke in lepo vedenje (Parsons 1964, 93; Godina 1991, 85–86). Status matere se spremeni, le-ta zdaj postane objekt izbire, kjer pride do aktivne ljubezni do nje, kar postane nov tip motivacije za učenje. Med drugim poteka

---

²² Več o tem, zakaj je Jaz shramba zmotnih razumevanj o samem sebi, glej v Fink 1995, 37–42.

težnja navajanja na neodvisnost oziroma samostojnost – navajanje na čistočo,²³ hkrati pa se skozi otrokov odnos z materjo začne širjenje socialnega sistema na tudi druge objekte (isto, 86–87) – uvaja prihodnje objekte identifikacije.²⁴ Ker je izbor objekta dejanje Jaza, je torej izoblikovanje le-tega nujni pogoj za prehod v to fazo, hkrati pa točka izbire objekta leži v predhodni identifikaciji oziroma internalizaciji le-tega (isto, 88).

Ključni rezultat te faze je konstituiranje avtonomije,²⁵ kjer gre za »vprašanje obsega, znotraj katerega otrok lahko prevzame neodvisno iniciativo« (isto, 89), kar seveda usmerja mati »s tem, da otrokovo samostojnost in avtonomijo pozitivno sankcionira do tiste meje, do katere je le-ta še skladna z otrokovo socialno vlogo. Otrok držo avtonomije privzame /.../ kot držo konformnosti do /.../ matere.« (isto, 89) Posledice tega so večja avtonomnost Jaza, ki je bolj diferenciran in ki bolj in bolj aktivno manipulira z objekti v svoji okolici in prevzema avtonomno iniciativo.

3.4 Alienacija in separacija

V predoidipovskem obdobju poteče proces alienacije, kjer je otrok (kot razdvojen subjekt) podvržen Drugemu²⁶ in omogoča označevalcu²⁷, da stopi na njegovo mesto (Fink 1995, 45–55). Pride torej do vpeljave simbolnega reda, ki mora biti realizirana za vsakega otroka posebej in dodelitev mesta le-tega v tem simbolnem redu. Ta proces je nujni »prvi korak« nastopa subjektivizacije²⁸ (Lacan 1966/1967, 9; Fink 1995, 51; Verhaeghe 2004, 52). Lacanov subjekt je razcepljen med Jaz in Ono, tj. med Jaz z neizbežno zmotnimi občutki o sebi in avtomatskim funkcioniranjem jezika²⁹ oziroma označevalsko verigo v nezavednem (diskurz Drugega) – subjekt je ta razcep, ki stoji v presežku Drugega (Lacan 1966/1967, 109; Lacan 1967/1968, VI 3; Fink 1995, 45). Alienacija je začasno stanje, kjer gre za to, da subjekt vedno znova izgubi, saj v svoji konfrontaciji z Drugim zmerom izpade iz igre (Fink 1995, 51). Ko otrok skuša doumeti željo Drugega – matere, ki je v bistvu vedno želja po nečem drugem, se je prisiljen sprijazniti z dejstvom, da ni on njen izključni interes (isto, 50). Pri tem pa nikoli ne gre za totalno enost mati-otrok, kjer lahko drug drugemu izpolnita vse želje v življenju (isto, 50). Mati pogosto zanemari otrokove želje, ker se njena pozornost usmeri tudi na druge centre

---

²³ Za ostale učne cilje glej Godina 1991, 87.

²⁴ Kar je ključno pri pripravi subjekta za novo, oidipovsko fazo (isto, 87).

²⁵ Kot ene izmed dispozicij za potrebe po Parsons (v Godina 1991, 89).

²⁶ Kot subjekt obstaja le »v jeziku« – ker lahko o njem govorimo (Fink 1995, 49–52).

²⁷ Več o označevalcih in označevalski verigi glej v Lacan 1956–1957, II; Lacan 1966/2006, 21–30; Fink 1995, 45–55; Lacan 1996, 43–52.

²⁸ Subjektivizacija pomeni, da pride do "ustvaritve" oziroma vznika subjekta s simbolizacijo realnega.

²⁹ Subjekt je odtujen v jeziku.

njenega interesa, zato mora otrok velikokrat čakati, da se mama vrne, ne samo zaradi zahtev realnosti, pač pa tudi zaradi njenih lastnih potreb in želja, ki nimajo z otrokom nič opraviti (isto, 50–51).

Ta proces je zmerom travmatičen, vendar pa Lacan (1962–1963, 58–60) pravi, da ritem sprememb materine odsotnosti in prisotnosti ni tisto, kar pri subjektu sproža anksioznost, pač pa jo izzove situacija, ko ni možnosti manka, ko mu mati neprestano »diha za vrat« (Fink 1995, 53). Odnos, skozi katerega otrok postaja subjekt, mora torej temeljiti na manku, ki mu omogoča želeči.³⁰ Mati se mora torej kazati sama kot razdvojen subjekt, kot nek znak nepopolnosti, kot subjekt z mankom (isto, 53). Subjekt tako z alienacijo dobi trdno oporo znotraj razdvojene matere, s tem ko je uskladiščil svoj manko biti na mesto manka Drugega,³¹ katerega skuša v separaciji zapolniti s svojim lastnim mankom biti (isto, 54). V tem smislu skuša raziskati jasne meje manka Drugega,³² da bi ga lahko zapolnil s samim sabo in to tako, da poskuša biti objekt njene želje (isto).³³ Njegova želja se torej rodi v popolni podrejenosti njeni želji, ki postane njegova zahteva (Lacan 1961–1962, 39).³⁴ To pa je neizvedljivo, saj lahko otrok redko in mu je tudi redko dovoljeno popolnoma monopolizirati prostor materine želje, saj je redko njen edini interes in dva manka se torej nikoli popolnoma ne prekrivata – subjektu je preprečeno naseliti vsaj del prostora njene želje (Fink 1995, 55).

Separacija je občutek, v katerem je razcepljen, odtujen subjekt zmožen preseči ta razcep skozi preobrat. Separacija rezultira v razcepu subjekta na Jaz in Ono ter v razcepu Drugega na Drugega z mankom in na objekt a (Fink 1995, 61) ter predstavlja bistvo poskusa konfrontacije subjekta z Drugim, vendar tokrat ne z Drugim kot jezikom, pač pa z Drugim kot željo,³⁵ spopad z željo Drugega, ko se le-ta manifestira v subjektovem svetu (isto, 50). V tem procesu potencialno vznikne bit subjekta,³⁶ pri čemer gre za situacijo, v kateri sta oba, tako subjekt kot Drugi, izključena (isto, 53). Subjektova bit mora torej priti od nečesa drugega kot od subjekta in Drugega, od nečesa, ki ni ne en ne drugi (isto).

---

³⁰ Če torej nega in toplina ne bi nikoli manjkali, zakaj bi se otrok sploh trudil govoriti? (Fink 1995, 103)

³¹ Manko Drugega se mu manifestira z njenimi željami po nečem drugem, kar ni otrok.

³² Skuša brati med vrsticami, dojeti ozadje govora staršev, dešifrirati, kaj Drugi dejansko želi od njega in nasplošno.

³³ Več o tem v Fink 1995, 54.

³⁴ »Želja človeka, to je želja Drugega.« (Lacan 1996, 38), »Človekova želja je želja Drugega.« (Lacan 1966/2006, 312), »Človekova želja je enaka kot želja Drugega.« (isto) in »Človek želi, kar želi Drugi.« (isto).

³⁵ Več o želji staršev v Fink 1995, 48.

³⁶ Ki pa je po Lacanu neskončno majhna in težko opredeljiva (Fink 1995, 51).

3.5 Ojdipovska faza in pretvorba Nadjaza v Ideal Jaza

Lacanova ideja o separaciji torej vključuje tretjo osebo, ki nastopi v otrokovem življenju v t.i. ojdipovski fazi in s čigar nastopom se podre ravnotežje v socialnem sistemu oziroma diadi mati-otrok, ki jo je otrok v prejšnjih fazah ponotranjil (Godina 1991, 90). Pri tem za razrešitev krize in vzpostavitve ponovnega ravnotežja delujejo isti principi, ki smo jih omenili v prejšnjem poglavju, le da v tej fazi pride do tega, da v otrokov socialni svet bolj funkcionalno vstopijo tudi drugi družinski člani (isto, 91).³⁷ S tem, ko si v tej fazi otrok pridobiva več pripadništev, internalizira vrednote, ki so na višji stopnji splošnosti in ko mati začenja umikati erotske učne nagrade,³⁸ pride do diskontinuitete s primarno identifikacijo z materjo (isto, 92), pri čemer ima za uspešno razrešitev ojdipovske krize in otrokov nadaljnji psihični razvoj odločilno vlogo oče oziroma oseba, ki opravlja njegovo funkcijo, tj. predstavlja Zakon – na tej točki je namreč Lacan vpeljal termin Ime-Očeta,³⁹ pri čemer z oblikovanjem njegovega dejanja v obliki očetovske metafore oziroma funkcije daje jasno vedeti, da ni nujno vezana na biološkega ali de facto očeta, ampak je poudarjena funkcija onkraj dejanskega lika očeta (Lacan 1956–1957, X, XI; Verhaeghe 2004, 46–48). To Ime označuje temeljni označevalec, ki v ojdipovski fazi zamenja mater v tistem, kar se je med njo in otrokom vzpostavilo v prvotni simbolizaciji (Lacan 2004, 6).

3.6 Funkcija očeta

Očetovska funkcija je v ojdipovski fazi večplastna. Oče je posrednik oziroma prva točka stika s socialnim svetom širše družbe, torej tistim zunaj družine (Godina 1991, 92), za katerega veljajo določeni splošni principi vedenja, ki se jih mora član družbe držati, da lahko uspešno in nesankcionirano v njem živi in ki so seveda različni od tistih v družinskem socialnem sistemu, še posebej pa v diadnem mati-otrok. Vloga očeta je torej prenos elementov širšega družbenega sveta oziroma realnosti v svet otroka (isto, 92–93). Da se to lahko zgodi, mora priti do dovolj velikih pritiskov s strani očeta na diado mati-otrok, da se le-ta zlomi,⁴⁰ kar omogoči očetu, da vstopi v otrokov socializacijski proces (isto, 94). Pri tem gre zmeraj za patriarhalno strukturo simbolnega razmerja, ki mora preseči vez mati-otrok (Verhaeghe 2002,

---

³⁷ Premik v pluralnost diadnih odnosov (Parsons v Godina 1991, 91).

³⁸ Odsotnost erotskega stika z objektom identifikacije in izbire je ena izmed glavnih razlik med pred- in post-ojdipovskimi obdobji (isto, 92).

³⁹ Ta status očetu podelijo institucije in ne vloge in funkcije (Lacan 2004, 7; Verhaeghe 2004, 47–48).

⁴⁰ Sistem mati-otrok se namreč na vse pretege upira vsakršnim spremembam, saj je že vzpostavljen in uravnovešen.

61),⁴¹ pri čemer pa mora mati očetu ta mandat podeliti oziroma prepustiti, tj. mu priznati pomembnost (Fink 1995, 56; Verhaeghe 2002, 61; Verhaeghe 2004, 47–48),⁴² oče pa mora uvesti povsem nov tip odnosa oziroma interakcije, za katero je značilna pogojevana naklonjenost očeta do otroka (Godina 1991, 92–93),⁴³ kar pomeni, da mora v odnos vnesti disciplino in avtoriteto.⁴⁴ Otrok tako od očeta dobiva ljubezen oziroma naklonjenost le, ko deluje skladno s temi širšimi socialnimi pravili, ki jih zastopa oče, s čimer se »otroka usmerja v k cilju usmerjenemu vedenju, ki je adekvatno situaciji« (isto, 93). Pri vsem tem pa ne gre zgolj za nadomestitev oziroma prehod dominacije od matere na očeta, pač pa za to, da otrok izkusi, da je že sama mati oziroma Drugi podrejen očetovskemu oziroma univerzalnemu Zakonu (Žižek 1985, 130),⁴⁵ kar omogoči subjektu vzpostaviti distanco do Drugega in njegove želje (Žižek 1984, 12–13; Godina 1991, 160).

Hkrati predstavlja oče prototip odrasle moškosti,⁴⁶ socialne kontrole in avtoritete, ki se je drži ambivalentni sloves. Na eni strani gre namreč za srhljivost oziroma grozo, ki jo oče (kot zastopnik zunanega sveta) vzbuja pri otroku s prepovedmi, pritiski in pričakovanji, da bo prevzel zahteve in potrebe na višjem nivoju, take, ki jih zahteva širši družbeni svet, ter se tako priučil spoštovanja, avtoritete itd. Na drugi strani pa gre za vir naklonjenosti, ko otrok izpolni te zahteve in za katero si prizadeva. Oče na tem mestu prepove in prekine enost mati-otrok ter med njima ustvari nujno vrzel (Fink 1995, 55–56; 69). Otroku otežuje dostop do užitka v stiku z materjo, pri čemer pa ne toliko zanika namere principa ugodja, kot zahteva, da otrok potlači erotične nagibe do matere (Godina 1991, 94) in ga vodi, da užitek išče skozi družbeno sprejemljivejše kanale (Fink 1995, 56). Otrok, ki je zapleten v fantazirano romanco z materjo, s funkcionalnim vstopom očeta na sceno izkusi pritisk za separacijo (Turkle 2005, 106), pri čemer se tej ideji odpove, kot bomo videli v nadaljevanju, skozi identifikacijo z očetom in

---

⁴¹ Vsaka kultura prepoveduje težnjo otroka po prvotni uniji z materjo, tj. s prvotnim ljubezenskim objektom, čemur kasneje sledi tudi prepoved ljubezenskega stika z očetom (Verhaeghe 2002, 62). Medtem ko ima slednja hude travmatične posledice, ima t.i. primarni incest z materjo »psihotične učinke, saj preprečuje subjektu, da bi dosegel svojo identiteto« (isto, 62–63).

⁴² Z materino podelitvijo mandata očetu in opustitvijo simbioze z otrokom le-temu »omogoča, da se obrača navzven in razvije odnose navezanosti z drugimi« (Lorenčič 2011, 122).

⁴³ Naklonjenost sicer začne pogojevati že mati v postoralni fazi, vendar se v ojdipovski fazi pod prevelikimi pritiski s strani očeta zlomi že vzpostavljen diadni sistem z materjo in tako to dimenzijo prepusti očetu, pri katerem bi naj šlo izključno za pogojevano ljubezen, medtem ko se brezpogojna veže na materino vlogo (Godina 1991, 92).

⁴⁴ Seveda se morata prakticirati primerno situaciji.

⁴⁵ Prav ta nadomestitev je pomen razrešitve ojdipovega kompleksa.

⁴⁶ S čimer poteče identifikacija po spolu (tako pri dečkih kot pri deklicah) (Parsons 1964, 28–29, 54; Godina 1991, 93). Več o identifikaciji z družino, spolom, generacijo in starš nasproti otroku, ki prav tako potečejo v tej fazi, glej v Godina 1991, 91–95.

prav odpoved originalnemu ljubezenskemu stiku⁴⁷ in s tem potrebi po odvisnosti mu kasneje omogoča razvoj v funkcionalnega odraslega posameznika (Parsons v Godina 1991, 94; Verhaeghe 2002, 91; Godina 2012, 132).

Po Lacanu na začetku ni subjekta, saj je le-ta združen z Drugim (Fink 1995, 103). Kot smo torej videli, je otrokova želja v diadi povsem podrejena želji Drugega (matere), katero pa Freud in Lacan (isto, 56) vidita kot potencialno nevarno za otroka, saj zaradi svoje kapriciozne in nepredvidljive narave vedno vodi k problemom in grozi, da ga bo požrla ter ni nekaj, kar lahko otrok nosi na svojih plečih kot nekaj nevtralnega, indiferentnega (Lacan 2008, 129). Ime-Očeta z vstopom na sceno retroaktivno označi oziroma simbolizira materino željo oziroma željo Drugega in jo preoblikuje v prvi označevalec (Fink 1995, 57–58). To pomeni, da prvi označevalec začne funkcionirati kot tak (kot označevalec želje Drugega) šele, ko se pojavi ta t.i. master označevalec (isto, 188). V tem smislu so faze pred ojdipovsko dojete kot poskusi otroka zapolniti nek manko,⁴⁸ vendar le-tega izkusi komaj v ojdipovski fazi (Žižek 1985, 106), saj komaj tukaj označevalec imenuje prazni prostor, v katerem bo subjekt postal subjekt (Lacan 1966/2006, 722). Falos ima funkcijo, da označi oziroma vpelje ta manko in ta prvotna izguba oziroma odpoved je simbolna kastracija (isto, 575–585; Riha in Žižek 1985, 128; Žižek 1985, 106; Fink 1995, 102–103). S tem, ko označi manko v želji Drugega, ustvari vrzel v enosti in omogoči otroku njegov lastni prostor ter posledično vznik subjekta (Lacan 1966/2006, 575–585; Fink 1995, 58, 74). Brez manka torej subjekt ne more nikoli vznikniti v svoji biti. Ob nastopu Imena-Očeta kot označevalca manka se otrok prvič zares sreča z željo Drugega, kar mu predstavlja izredno travmatično izkušnjo,⁴⁹ jouissance (Fink 1995, 62–63).⁵⁰ »Odprava manka (namreč – J.P) deluje skozi postavitev določenega razmerja med subjektom in Drugim, v katerem je prvi uporabljen za to, da zapolni manko Drugega« (Verhaeghe 2004, 53), pri čemer pride do popolne prisvojitve subjekta s strani Drugega. Falos oziroma Ime-Očeta, ki ga umesti očetovska funkcija, pa posreduje vmes in zaščiti otroka pred tiranijo materine želje ter jo nevtralizira (Fink 1995, 56), pri čemer subjekt vznikne kot obramba pred to travmatično izkušnjo (isto, 63). S tem, ko otrok poskuša doumeti nedešifrirano/nerazrešljivo/nerazumljivo – manko – v želji Drugega, najde svojo lastno željo

---

⁴⁷ Le-ta se izgradi v procesih generalizacije in integracije v postoralni fazi in je združen s potrebo po odvisnosti (Parsons v Godina 1991, 94).

⁴⁸ Ko je prvotni označevalec postavljen v odnos z drugim, potem se njegov status označevalca, ki si je podjarmil subjekt, spremeni, posledično pa pride do manka oziroma izgube, tj. objekta a (Fink 1995, 78).

⁴⁹ Travma je srečanje, trk z željo Drugega in funkcionira kot razlog za vznik subjekta in za pozicijo, ki jo privzame v odnosu do želje Drugega (isto, 62–63).

⁵⁰ Ki lahko predstavlja tako ugodje kot bolečino (isto, 62).

(Žižek 1985, 103; Fink 1995, 59),⁵¹ subjektu pa je omogočeno, da se z ženskostjo in uživanjem kot manjkajočima označevalcema tudi sprijazni (Verhaeghe 2004, 49) in mu omogoča, da bo rabljen zgolj na tak način, kot sam rabi drugi subjekt (isto, 54). To pomeni, da lahko lastna želja vznikne zgolj na osnovi neke ireduktibilne odpovedi/izgube (Riha in Žižek 1985, 128). Razlog za lastno željo subjekta je pravzaprav želja Drugega, osnovana na manku. Rezultat je vznik subjekta, vendar ne več kot zgolj potencialnega, kot zgolj držalca mesta v simbolnem, ki čaka, da bo napolnjen, pač pa želečega subjekta, ki je izključen, ločen od Drugega (Fink 1995, 58).

To pa se ne zgodi v določenem izoliranem trenutku v posameznikovem razvoju, pač pa je rezultat več takšnih trenutkov, ki se gradijo drug na drugega (isto, 58). Vendar pa iz te točke simultano izvira vse: ko je umeščen master označevalec (Ime-Očeta, falos), je retroaktivno določen prvotni označevalec (želja Drugega), sprožen je subjekt, ki je razklan oziroma kastriran subjekt,⁵² želja Drugega pa prevzame novo vlogo, vlogo objekta a,⁵³ ki označuje ta manko biti, ki je v ozadju samega subjektovega odnosa do označevalca (Lacan 1966/2006, 575–585; Fink 1995, 58, 103). Objekt a je ostanek simbolizacije oziroma tisto realno, kot travmatični razlog,⁵⁴ ki ostaja kljub simbolizaciji, je zadnji ostanek in spomin enosti, ki se ga otrok v fantaziji oklepa, da bi dosegel občutek lastne celosti, kot želja Drugega, tisti neoznačljiv del Drugega (Lacan 1996, 263),⁵⁵ ki ga otrok vzame s seboj v separaciji in kot odločilni razlog subjektove eksistence (Fink 1995, 83–94), kateri pa vznikne kot obramba pred njim, tj. pred to prvotno izkušnjo ugodja/bolečine, povezane z njim.⁵⁶ Objekt a je torej presežni *jouissance* – rezultat izgubljene enosti mati-otrok, nadomestek za to pravo povezavo,⁵⁷ katere del je sedaj pretopljen v fantaziji, v subjektovem odnosu do ostanka, objekta a (isto, 60) –, povezan s prejšnjim zlatim standardom, z vrednostjo, s katero so vse ostale vrednosti primerjane. Za subjekt je to vrednost, ki jo išče v vseh svojih aktivnostih in odnosih (isto, 95).

---

⁵¹ Omogočeno mu je želeči, ne več samo potrebovati oziroma zahtevati (Lacan 1966/2006, 730; Žižek 1985, 103; Lacan 1991, 91). Za več o želji subjekta glej Fink 1995, 59.

⁵² Je subjekt, ki je alieniran z in v Drugem ter dokončno izvede separacijo od le-tega (Fink 1995, 72). »Nezadostno« in »neustrezno« kastriran subjekt pa se ni popolnoma ločil od Drugega in v fantaziji zamenja manko oziroma željo Drugega oziroma objekt a z zahtevo Drugega – nevrotik (Lacan 1966/2006, 321) –, kar pomeni, da »subjekt nima popolnega dostopa do točke zunaj odnosa mati-otrok« (Fink 1995, 72). Za več glej Lacan 1966/2006, 323 in Fink 1995, 72–73.

⁵³ Za elaboracije koncepta objekt a več v Lacan 1961/1962; Fink 1995, 83–95; Lacan 1996; Lacan 2008.

⁵⁴ Ki zmoti gladko funkcioniranje zakona (Fink 1995, 83).

⁵⁵ In v Drugem, ki pa je hkrati tudi več kot Drugi (Fink 1995, 95; Lacan 1996, 263).

⁵⁶ Subjektov odnos do njega je označen s prvotnim afektom, ki je lahko tudi odpor, gnus, občutek premaganosti itd, na podlagi katerih bazirajo histerije, obsesije itd. (Fink 1995, 95).

⁵⁷ Ki je bila enotnost zgolj zaradi otrokovega žrtvovanja svoje subjektivnosti (isto, 60).

Gre torej za to, da je subjekt vedno določen z nekim strukturnim mankom svoje biti (Verhaeghe 2004, 50),⁵⁸ vedno skozi separacijo (Fink 1995, 73),⁵⁹ zato mora svojo identiteto poiskati v Drugem (Verhaeghe 2004, 50) skozi identifikacijo z očetovskim tipom avtoritete (Godina 1991, 160), z Imenom-Očeta (Žižek 1985, 118). Na tem mestu gre za simbolno identifikacijo, kar pomeni, da se otrok identificira s simbolom očeta kot zastopnikom pritiska in simbolnim utelešenjem višjih ciljev (Parsons v Godina 1991, 94). Realni oče je odpravljen, na njegovo mesto pa stopi njegova simbolna funkcija (Verhaeghe 2004, 40) – Ime-Očeta, Zakon –, s katerim se otrok identificira, pri čemer le-ta tako izgubi svojo grozljivo dimenzijo (Žižek 1985, 118, 128) in pride do izoblikovanja Nadjaza (Parsons v Godina 1991, 94), ki je najpomembnejši rezultat razrešitve te faze (Godina 1991, 96) in je sestavljen iz internaliziranega diskurza simbolov avtoritete (Žižek 1985, 126; Fink 1995, 10).⁶⁰ To pomeni, da se besede, ki jih otrok sliši in četudi jih ne razume, shranijo in dobijo pomen v določeni situaciji kasneje v življenju (Fink 1995, 10). Kar otrok sliši, na nek način postane del njega in ima neko tujo, vsiljeno dimenzijo, ki ga kasneje v življenju žene v nekaj (isto, 11). Nadjaz najprej »nastopa kot ireduktibilno tuji, neponotranjeni, travmatični, nedojeti, grozljivi ukaz, torej kot nekaj realnega v pomenu nemogočega, tistega, česar se ne da simbolizirati« (Žižek 1985, 127) in je izredno agresivni, samouničevalski in kaznovalni. Sestavljajo ga otroške fantazme, kjer starša nastopata kot pošasti, ki grozita, da ga bosta požrli in kjer do njiju goji ogromno besa, saj ne moreta zadovoljiti vseh njegovih potreb (Lasch 1979/2012, 30; Žižek 1985, 126). Te fantazme ublažijo izkušnje na podlagi kasnejših vtisov in novega tipa odnosov v ojdipovski fazi, ki dajejo »bolj realistično oceno starševske oblasti« (Lasch 1979/2012, 30; Žižek 1985, 117) in v točki simbolne identifikacije z Zakonom se pri otroku iz tega agresivnega dela nadjaza razvije Ideal-Jaza, tj. strogi, a pomirjujoči notranji glas vesti (Lasch 1979/2012, 30; Žižek 1985, 127, 132), v katerem so strukturirane zahteve okolja, ki jih v tej fazi posameznik integrira (Godina 2012, 134) in kjer pride do integracije idealnih predstav o sebi in o objektih, pri čemer se ustvari kritična distanca med temi idealnimi predstavami in dejanskimi, realnimi podobami (Kernberg 1975, 232; Godina 2012, 154).⁶¹ Posameznik tako

---

⁵⁸ Lacan pravzaprav govori o dveh mankih. Več o tem glej v Verhaeghe 2004, 52.

⁵⁹ Po Lacanu (v Fink 1995, 74) Ime-Očeta – označevalec želje Drugega – predstavlja tisto, kar je prvotno potlačeno in na kaj se vežejo vsi ostali označevalci, kar pomeni, da če ta prvotni označevalec umanjka, se drugi označevalci ne morejo na nič vezati in s tem tudi ne morejo ničesar zastopati, označevati – v tem primeru pride po Lacanu do psihoze in ni možnosti za obstoj subjekta kot takega.

⁶⁰ Kot poudarja Alexander (v Godina 1991, 155), Parsons postavlja simbolno identifikacijo kot temelj za izgraditev individualne avtonomije.

⁶¹ Kritična distanca nastopi zaradi neskladja med dejanskimi in idealnimi predstavami, kar sproži napetost med Jazom in Nadjazom (Kernberg 1975, 232; Godina 2012, 154).

v Ideal Jaza usmerja svoje občudovanje⁶² in se mu v svojem delovanju skuša približati (Godina 2012, 153). Posameznik skozi ta proces postane samostojna osebnost, moralni in avtonomni subjekt (Žižek 1985, 129; Verhaeghe 2004, 106), ki razvije psihološki mehanizem, ki ga je Riesman (1965, 80) imenoval psihološki giroskop, instanca, ki skrbi, da posameznik ohranja ravnovesje med lastnimi željami in zahtevami ter pritiski in spremembami iz zunanjega okolja. Posameznik samega sebe vidi kot vrednega ljubezni Drugega (Žižek 1985, 127), je zmožen dolgoročne obveze in ima občutek kontrole nad lastnim življenjem (Riesman 1965, 80). To je tudi točka svobode, točka, kjer se osvobodi podreditve in odvisnosti do Drugega (Lasch 1979/2012, 136; Žižek 1985, 128, 130; Godina 1991, 164) in posledično vseh Drugih, ki bodo vstopili v njegovo življenje kasneje.⁶³ Izgrajen notranji Zakon postavi posameznika onkraj narcisističnega interesa Jaza in načela ugodja, kar pomeni, da je zmožen žrtvovati svoj interes za nagrado, tj. notranji občutek zadovoljstva (Žižek 1985, 128, 130). Ko je tak posameznik postavljen pred težke izkušnje v življenju in soočen s pritiski od zunaj, najde oporo, moč, pogum, ljubezen itd. v sebi, v tej notranji instanci in se še naprej drži svojih obveznosti (Riesman 1965, 80). V sfero užitka in potrošnje se bo zatekal zgolj priložnostno, da za trenutek ubeži sferi obveznosti (isto, 175), ne pa iz potrebe. Ta Ideal-Jaza je posledica integracije Zakona s strani subjekta, katerega osvobaja od tega, da mu od nikogar nikoli več ni treba ničesar zahtevati, vzpostavi lastno željo in hrbtenično oporo posameznika oziroma subjekta (Millot v Žižek 1985, 130).

Ta proces korelira s tem, kar literatura imenuje klasična razrešitev Ojdipovega kompleksa, katerega rezultat so izoblikovane vse psihične instance pri posamezniku, tj. jaz, ono⁶⁴ in nadjaz ter vse osnovne identifikacije (Godina 1991, 97).⁶⁵ Skozi proces primarne socializacije pride do postopnega posploševanja od interakcij s pomembnimi Drugimi v družini na interakcije nasploh (Berger in Luckmann 1988, 124), kot tudi od prvega, materinskega Drugega na očetovskega oziroma univerzalnega Drugega v obliki lastnega Ideala-Jaza, kot tudi na akademskega Drugega, Drugega tradicije, religije, prava itd. v smislu imaginarnih odnosov, ki ostanejo pomembni za celo življenje (Verhaeghe 2004, 86). Subjekt se torej pojavi v alieniranem odnosu z materinskim Drugim, pri čemer pride s posredovanjem

---

⁶² Posameznik se zaveda, da ni idealen in se ravna po Idealu Jaza (Godina 2012, 134).

⁶³ Že Parsons (Alexander v Godina 1991, 154) je svobodo in avtonomijo videl kot nekaj, kar je stvar narave oziroma kvalitete družbenih oziroma kolektivnih vezi, spon, ne pa kot stvar izmika le-tem.

⁶⁴ Nezavedno, ki je ustvarjeno skozi prvotno potlačitev oziroma represijo gona, kateremu je zavrnen vstop v zavedno, kjer ostaja le zastopnik gona, na katerega ostaja le-ta vezan, fiksiran – več o tem glej v Lacan 1966–1967, 148 in Fink 1995, 73–74.

⁶⁵ Za več glej Godina 1991, 97.

očetovskega Drugega do separacije oziroma ločitve. Pri očetovski funkciji gre za to, da reši temeljni problem razcepljenosti posameznika med jazom in onim (zavednim in nezavednim), pri čemer je subjekt, ki vznikne, prav zaradi svojega strukturnega manka v simbolnem redu vedno razcepljeni subjekt (Verhaeghe 2004, 37). Videli smo, da je simbolna identifikacija oziroma klasična razrešitev Ojdipovega kompleksa pravzaprav nujna, če naj posameznik razvije neodvisnost in avtonomijo (Godina 1991, 160). Da pa se lahko to zgodi, mora biti vpeljan Zakon, kar se pa ne more zgoditi, če v socializacijskem procesu ne obstajajo hierarhični odnosi (isto, 159; Godina 2012, 138–145),⁶⁶ prežeti z očetovsko avtoriteto, ki zakon »na silo« vpelje. Z drugimi besedami, da se otrok razvije v odraslega posameznika z razvito lastno zmožnostjo spoprijemanja z zunanjimi pritiski oziroma frustracijami, mora tekom svojega psihičnega razvoja nujno izkušati in se soočati z optimalnimi frustracijami oziroma pritiski (Kohut v Praper 1994, 88). Integracija Zakona tako ne sovпада z »represijo« želje, pač pa subjektovo »željo 'osvobodi' njene podrejenosti zahtevi Drugega« (Millot v Žižek 1985, 130) in tako omogoči vznik lastne želje subjekta ter ga tako osvobodi odvisnosti. Močna identifikacija z avtoriteto in rastoča avtonomija Jaza skozi primarno socializacijo tako vodi v individualno neodvisnost in odpornost na pritiske iz okolja, ne pa v konformizem in podrejenost (Alexander v Godina 1991, 153; Parsons v Godina 1991, 159).⁶⁷ Če naj torej posameznik razvije potrebne psihične komponente za neodvisno in samostojno življenje, mora torej nujno klasično razrešiti Ojdipov kompleks oziroma krizo. Tako pravi npr. Parsons (v Godina 1991, 97), da »noben odrasli v katerikoli družbi ne more gledano realno, ostati majhen ali predojdipovski otrok in istočasno polno sodelovati v sistemu odraslih vlog«, Verhaeghe (2002, 63) pa, da je za to izguba prvotnega razmerja z materjo nujna in »da je res neizogibna, nam najboljše ponazarjajo primeri, kjer se to ni zgodilo«.

4 RAZVOJ BORDERLINE IN PATOLOŠKEGA NARCISIZMA

4.1 Nastanek in posledice patološke strukture Jaza

V zadnjih nekaj desetletjih pa so se popolnoma spremenili način socializacije⁶⁸ in s tem otrokova izkušnja otroštva, bolj in bolj smo namreč priča temu, čemur Verhaeghe (2004, 36,

---

⁶⁶ Več o zlomu linearne vezi med uporabo avtoritarnih socializacijskih tehnik in konformnostjo posameznika glej v Godina 1991, 157.

⁶⁷ Za več glej Lasch 1979/2012, Žižek 1985 in Godina 1991.

⁶⁸ Kot je prišlo tudi do spremembe na ravni družbe in njenih institucij, pri čemer se posameznik znajde v situaciji, v kateri je njegova eksistenca odvisna od fokusiranja na zgolj in samo svoje laste potrebe in

39) pravi kolaps očetovske funkcije oziroma figure, pri kateri se je skozi zgodovino spreminjalo le njeno utelešenje, sama simbolna funkcija pa se je ohranjala. Dandanes pa prihaja do t.i. permisivne socializacije (Lasch 1979/2012, 209, 305; Žižek 1985, 131; Godina 2012, 138–145), za katero je značilno, da mati očetu ne priznava pomembnosti oziroma mu ne podeli pripoznanja, hkrati pa je lahko nagnjena k posvetitvi tako rekoč vse svoje pozornosti otroku, predvideva vsako njegovo potrebo in mu je 100 odstotno dostopna in razpoložljiva (Fink 1995, 55–56), kar onemogoči trikotnost odnosa. Dandanes se tako na osebni kot na družbeni ravni soočamo s funkcijo očeta, ki je radikalno zmanjšana ali celo popolnoma odpravljena,⁶⁹ s kolektivnimi socialnimi pravili, ki so bolj in bolj preizpraševana in oropana avtoritete (Lasch 1979/2012, 282; Verhaeghe 2004, 36, 57), in z najstniki, od katerih se več ne pričakuje neodvisnost (Turkle 2011, 173) in odraslo postopanje.⁷⁰ In ko starši “odpravijo vsako najmanjšo frustracijo, se otrok nauči zanašati nanje” (Kohut 1971, 8). Otrok je tako obsojen na položaj, ki mu več ne zagotavlja osrednjega modela, s katerim bi se lahko simbolno identificiral in tako prešel v pozicijo funkcionalnega odraslega (Verhaeghe 2002, 91).

Namesto simbolne identifikacije z Zakonom tako poteče imaginarna identifikacija z zrcalno podobo, kar pomeni, da se otrok »identificira s podobo Drugega, s tistim, v čimer sta si podobna, pri simbolni pa se identificira z Drugim ravno na tisti točki, kjer je le-ta neposnemljiv« (Žižek 1985, 127).⁷¹ Namesto realnega očeta je tukaj ukinjena in preizpraševana njegova simbolna funkcija, ki ga vrže iz pozicije tistega, ki zastopa tradicijo in predaja avtoriteto (Lasch 1979/2012, 279–282; Žižek 1985, 131; Žižek 1994, 205; Verhaeghe 2004, 39–41). Posledično oče več ne zagotavlja odgovorov in jamstva, saj izgineta občutek varnosti in zaščite, ki sta povezana s to avtoriteto, nadomestita pa ju občutek tesnobe,⁷²

---

zadovoljitve takoj in zdaj, in sicer od šole, znanosti do terapije – več o tem v Lasch 1979/2012, 52, 208, 270 in Žižek 1985, 130–139.

⁶⁹ Govorimo o funkcionalni odsotnosti očeta (Kernberg 1975, 275; Lasch 1979/2012, 203–207; Žižek 1985, 118; Godina 2012, 141–142), ki zajema ali njegovo fizično odsotnost ali pa je fizično prisoten, vendar ali opravlja funkcijo objekta nege ali pa se za otrokovo vzgojo ne zanima oziroma se z njo ne ukvarja (Godina 2012, 141–142).

⁷⁰ Na primer najstnik s svojim prenosnim telefonom nima več enake izkušnje občutka samote, ko gre sam po mestu, na katerega bi se lahko zanesel. Včasih je bil ta trenutek neke vrste iniciacijski obred, ki je dal otroku vedeti, da je sam, odgovoren in da se mora znajti, da nima nikogar zraven, ki bi mu pri tem pomagal – če ga je postalo strah, je moral ta občutek izkusiti – telefon pa te občutke blaži (Turkle 2011, 173), saj ima najstnik zmeraj občutek, da se lahko nasloni na nekoga.

⁷¹ Več o simbolni in imaginarni identifikaciji glej v Žižek 1985, 115.

⁷² Med drugim tudi zaradi posledične premestitve v spolnih vlogah. Več o tem glej v Verhaeghe 2004, 42.

nesigurnosti ter vase in navzven usmerjena agresivnost,⁷³ hkrati pa se posamezniki zatečejo k iskanju alternativ (Verhaeghe 2002, 91; Verhaeghe 2004, 39–41).

4.2 Razvoj fragmentiranega jaza ...

... z razvojem v grandiozni jaz

Odprava frustracij v otrokovem zgodnjem otroštvu rezultira v tem, da ne pride do diferenciacije oziroma ustrezne ločenosti psihičnih instanc (Godina 2012, 155); prav tako se ne izoblikuje kohezivni, enotni, zreli Jaz, pač pa je le-ta fragmentiran (Kohut 1971, 8; Jacobson v Praper 1994, 85) s patološko strukturiranim selfom, kar pomeni, da kot tak popolnoma drugače funkcionira in ima tudi drugačne značilnosti (Kernberg 1975, 271; Godina 2012, 137). Gre za to, da se izoblikuje fragmentiran, nepoenoten in slabotni Jaz, ki ni zmožen opravljati svoje funkcije integracije (Žižek 1985, 113, 118; Godina 2012, 148–149). Tak šibki Jaz sproži tudi, kot bomo videli kasneje, primitivne obrambne mehanizme, ki negativno vplivajo na procese organiziranja podob v kohezivne predstave (Kernberg 1975, 322; Praper 1994, 83), primitivne adaptacijske značilnosti in patološke odnose z drugimi, ki so specifični za posameznike z mejno motnjo osebnosti oziroma borderline – kot bomo videli v naslednjem poglavju. Jaz je sicer zmožen preizkusa realnosti, problem pa se pojavi pri poenotenosti libidinalnega objekta v enotno podobo,⁷⁴ pri čemer pride ali do utajitve neugodnih potez objekta ali pa le-tega idealizira (Kernberg 1975, 25–26; Žižek 1985, 113). Rezultat je subjekt, ki ni poenoten v neko homogeno eksistencialno držo (Žižek 1985, 111) in ki tudi samega sebe ni zmožen videti večplastno, tj. kot enotno podobo z dobrimi in slabimi značilnostmi, zato ga posledično nenehno preplavljajo občutja neke nedefinirane prostolebdeče tesnobe in ko pri sebi zazna silnice, ki niso sprejemljive in skladne z njegovo samopodobo, jih projecira v druge, ne pa potlači (isto, 113). Gre za vznik subjekta, ki ni razcepljen, subjekta, ki je prisiljen v to, da producira lastne odgovore, saj ojdipovskih ni imel možnosti sprejeti (Verhaeghe 2004, 43–44). To rezultira v občutku lastne vsemogočnosti in odsotnosti samorefleksije, v subjektu brez manka, ki lastne pomanjkljivosti pripiše drugim, sam pa je utelešena nedolžnost (isto).

Da bi se tak slabotni self zaščitil, razvije nek »lažni« self – grandiozni zunanji socialni »imidž« –, ki namesto resničnega – plahega, ranljivega, šibkega notranjega – ustvarja socialne

---

⁷³ Agresivnost kot »eden najznačilnejših načinov izražanja strahu« (Verhaeghe 2002, 91).

⁷⁴ Gre za to, da subjekt ni zmožen hkrati videti objekta kot dobrega/ugodnega in slabega/neugodnega oziroma se drugi pri njem zvede na seštevek zgolj pozitivnih ali zgolj negativnih lastnosti – drugega ni zmožen videti v globino (Kernberg v Žižek 1985, 110).

kontakte in ga ščiti (Kernberg 1975, 322; Praper 1994, 85, 89),⁷⁵ kot patološka integrativna instanca, ki nekako opravi integrativno funkcijo, se tako razvije Veliki Jaz oziroma Grandiozni Self (Kernberg 1975, 266, 325; Žižek 1985, 121; Godina 1991, 115),⁷⁶ ki je značilen za t.i. patološki narcisizem. Gre za to, da posameznik ostaja v predojdipski fazi oziroma situaciji – kjer se mu Mati kaže na eni strani kot dober objekt, ki ga ščiti, na drugi strani pa kot izredno kapriciozna v svojih nemogočih zahtevah –, v kateri je razpet med vsemogočno Materjo, ki ga na eni strani varuje in mu predstavlja idealni objekt, ter med grozljivim, neobvladljivim okoljem – v situaciji, ki je ni nikoli razrešil, simboliziral (Kernberg 1975, 322; Žižek 1985, 118; Godina 2012, 154).

Ker torej ne poteče simbolna identifikacija, otrok ne zmore skozi notranji Zakon razrešiti in preseči tega nasprotja med »zaščitniškim in ogrožajočim Drugim« (Kernberg 1975, 322; Žižek 1985, 118), zato lahko takšno situacijo prenese zgolj z izgraditvijo imaginarnega dopolnila, t.j. Velikega Jaza, ki pa se ni zmožen ločiti od Matere, pač pa je z njo za vedno stopljen (Žižek 1985, 113; Godina 2012, 154), imago Jaza⁷⁷ pa opravi funkcijo integracije sam, brez opore v imago Drugega⁷⁸ (Kernberg v Žižek 1985, 123). Za tak Jaz oziroma self je značilno, da je sicer integriran, a izredno patološki (Kernberg 1975, 229, 265; Godina 2012, 148–149), in da vsebuje fragmentirane in popačene oziroma nerealistične in izredno protislovne podobe selfa, kar onemogoča dejansko integracijo podob (Godina 1991, 115; Praper 1994, 81; Godina 2012, 152) in da povzroča samoidealizacijo in grandiozne fantazije o sebi, s čimer v bistvu kompenzira za slabosti, občutljivost, ranljivost in prizadet občutek lastne vrednosti itd. (Godina 1991, 115; Praper 1994, 81). Veliki Jaz nastane kot stopitev realnega jaza,⁷⁹ idealnega jaza⁸⁰ in idealnega objekta⁸¹ (Žižek 1985, 113; Godina 2012, 152) iz zgodnjega otroštva, torej sestoji iz nekaterih delov, ki bi bili ob klasični razrešitvi Ojdipa deli Nadjaza, kar pomeni, da se deli Jaza in Nadjaza prekrivajo (Kernberg 1975, 231, 235; Godina 2012, 152–153), kar pa ima za posledico izgubo kritične distance med realnim in idealnim Jazom, kar pomeni, da težnja posameznika k izboljšanju samega sebe bazira na in je odvisna od socialnega aplavza, ne pa od želje k vedno večji približitvi k lastnemu idealu, ki jo ta distanca sproža (Žižek 1985, 113; Godina 2012, 152–153). To pomeni, da se posamezniku

---

⁷⁵ Takšni pogoji posamezniku onemogočajo doseči neko konstantnost objekta (Praper 1994, 89).

⁷⁶ Izraz je uvedel Kohut (1971, 179).

⁷⁷ Več o imago v Lacan 1966/2006, 6–11.

⁷⁸ Gre za simbolno identifikacijo (Žižek 1985, 131).

⁷⁹ Samozaznava sebe kot posebnega bitja (isto, 113).

⁸⁰ Idealizirana podoba o sebi (isto).

⁸¹ Idealni Drugi, ki ga doživlja kot podaljšek lastnega Jaza, kot del sebe (isto).

idealizirani Drugi kaže kot vsemogočni dobri Drugi brez vsake kritične distance do njegovih potez in mu, kot v otroštvu Mati, predstavlja »skritega zaščitnika, ki skrbi za njegovo dobrobit in mu garantira narcisistično zadovoljitev« (Žižek 1985, 113). Tak posameznik lahko navzven izgleda kot samozadosten, vendar je navznoter izredno ranljiv, negotov, prazen in nezaupljiv, saj sta njegova kohezivnost sebstva in lastno samospoštovanje močno odvisna od socialnega aplavza in zunanje narcisistične oskrbe, kar rezultira v odvisniški potrebi po tem, da mu drugi priznavajo lastno vednost, pomembnost (Kohut 1971; Praper 1994, 81, 84, 89; Godina 2012, 152–153; Lacan v Verhaeghe 2004, 45). Odvisen je torej od objekta, ki mu nudi idealizirajoče zrcaljenje oziroma zunanji idealni self, saj je »vsaka družbena vez dedič ojdipske strukture, ki jo je /.../ zavrnil« (Verhaeghe 2004, 45), zato lahko ob izgubi le-tega zelo hitro pride do porušitve stabilnosti Velikega Jaza, njegove fragmentacije in psihičnega zloma subjekta (Kohut v Praper 1994, 81, 84; Verhaeghe 2004, 45).

4.3 Nadjaz in Jaz Ideal

Ker umanjka simbolna identifikacija z Imenom-Očeta, kar pomeni, da se Zakon, ki ga le-ta zastopa, ne integrira, ne pride do ukinitve prevlade krutega, predojdipovskega, sadomazohitičnega, materinskega Nadjaza, sadističnega predhodnika Nadjaza, v pomirjujočem notranjem zakonu vesti, tj. Idealu-Jaza (Kernberg 1975, 283; Lasch 1979/2012, 42, 101; Žižek 1985, 118, 126; Žižek 1987, 126; Godina 2012, 148–149, 153, 155). Namesto tega se razvije Nadjaz, ki ga obvladujejo arhaični, kruti, iracionalni in kaznujoči elementi, tak, ki namesto identifikacij s starši vsebuje introjeksije z njimi (Lasch 1979/2012, 101; Žižek 1987, 126; Godina 2012, 148–149, 155). Ker agresivne silnice v predojdipskem Nadjazu niso bile nevtralizirane z izkušnjo drugačnega tipa odnosov, se v njem ohranijo agresivni elementi popačenih predstav o starših, ne pride do oblikovanja moralnega Ideala-Jaza in integracije prej omenjenih predstav, niti kasneje do depersonifikacije in abstrakcije moralne instance (Kernberg 1975, 253; Godina 2012, 152–153), pač pa jo nadomesti Veliki Jaz (Lasch 1979/2012; Žižek 1985, 134) oziroma Jaz Ideal⁸².

Realistične predstave o sebi so zlite s predhodniki Nadjaza, kar onemogoča diferenciacijo Jaza in Nadjaza (Kernberg 1975, 232; Godina 2012, 154). Posledično ne pride do formiranja kritične distance do sebe in svojih dejanj, tj. do samorefleksije (Verhaeghe 2004, 44; Godina 2012, 153) oziroma le-ta nastopi v obliki paranoične in ogrožujoče zunanje sile, v katero

---

⁸² Idealna podoba o sebi (Praper 1994, 89).

projecira svojo agresivnost (Lasch 1979/2012, 30; Žižek 1985, 118).⁸³ Namesto tega se oblikuje Jaz Ideal, skozi katerega posameznik sam sebe vidi kot že idealnega, ki pa razvije nerealistični kriterij, ki meji bolj na obsedenost kot pa na težnjo po samoaktualizaciji (Praper 1994, 89) in posamezniku zapoveduje uživanje (Žižek 1985, 131) ter predenj postavlja »pretirano visoke standarde slave in uspeha in ga obsoja z divjo okrutnostjo« (Lasch 1979/2012, 101; Žižek 1985, 131; Godina 2012, 148–149) vsakokrat, ko jih ne doseže, kar rezultira v občutku neznosne tesnobe, mazohističnega samoponiževanja (Žižek 1985, 131), nihanju samozavesti, samospoštovanja (Lasch 1979/2012, 101; Godina 2012, 148–149) in se lahko konča celo pri zgubi identitete in volje do življenja (Lasch 1979/2012, 42; Žižek 1985, 131).

Posameznik tako ne integrira zunanjih zahtev iz okolja, ki se uveljavijo v obliki Nadjaza, pri čemer pa podrejanje socialnim pravilom zadeva bolj strah pred kaznijo, ne pa občutek krivde (Lasch 1979/2012, 101; Žižek 1985, 115, 131). Ker ne pride do simbolne identifikacije in integracije Imena-Očeta ter tako ne poteče separacija od prvega in realnega velikega Drugega, matere, »življenje postane subtilen konflikt med notranjim, pravim selfom, ki hoče odrasti ter postati samostojen, odgovoren odrasli, in obrambnim selfom (bolje bi bilo reči 'obrambnimi funkcijami ega'), ki odreagira z anksioznostjo, kadarkoli stori kaj takega, kar podpira razvoj, saj je takšno vedenje povezano s strahom pred izgubo dobre matere« (Manfield 1992, 80–81). Na mesto očeta v libidinalni ekonomiji odnosa stopi subjekt sam, kateremu pa manjka Nadjaz kot notranja psihična instance, saj je le-ta nekako »zunaj« (Žižek 1985, 130–131) in subjekt ostaja v stanju odvisnosti od velikega Drugega in kasneje od vseh Drugih, ki bodo zasedli njegovo mesto in odnos, s katerimi bo zmeraj baziral na zadovoljevanju potreb, saj bo nanje naslavljal svojo nadjazovsko zahtevo dati falos materi, ki je ni mogoče zadovoljiti in ga nenehno drži v stanju tesnobe (Millot v Žižek 1985, 130–131; Praper 1994, 89).

Opisani socializacijski proces in njegovi mehanizmi producirajo posameznike, ki delujejo na predojdipskem nivoju (Verhaeghe 2002, 91; Verhaeghe 2004, 41) in ki jih stroka pozna pod kategorijo borderline in patološki narcisizem, za subjekt, ki ni podrejen avtoriteti Imena-Očeta in je tako »osvobojen« notranje prisile Zakona (Žižek 1985, 107). Tak posameznik skrbi zgolj in samo za svoj lastni užitek in naj bi bil nekonformen ter osvobojen družbenih in kulturnih spon ter podrejenosti vsemu, kar gre onkraj njegovega narcisističnega interesa (Lasch 1978/2012, 304; Žižek 1985, 130-131; Žižek 1987, 136; Praper 1994, 107; Žižek 1994, 205;

---

⁸³ Destruktivno in agresivno energijo črpa iz Onega (Žižek 1985, 131).

Verhaeghe 2004, 40). Vendar pa sta tako praksa kot teorija pokazali, da se tak subjekt ne samo povsem nasprotno popolnoma ujema z družbeno potrebo,⁸⁴ pač pa se nemočen znajde v predojdipovski odvisnosti, kot žrtev krutega pritiska nadjaza (isto), ki subjekt popolnoma obvladuje in ga pahne v odvisnost in tesnobo vsakič, »ko je soočen z nedoumljivimi zahtevami okolja in s svojo lastno agresivnostjo /.../ neprestana projekcija ‘vseh slabih’ predstav o selfu in objektih (pa – J.P) vedno znova ustvarja svet nevarnih, grozečih objektov« (Kernberg 1975, 36). Posameznik tako ostane, na funkcionalni ravni, celo življenje otrok, ujet v telesu odraslega, ki ni razvil ustreznih mehanizmov za predelavo stresnih situacij.

4.4 Značilnosti patološkega narcisizma

Ena izmed spodletelih klasičnih razrešitev Ojdipa, ki smo jo pravkar opisali, vodi v formo subjektivnosti, imenovano patološki narcisizem oziroma borderline, ki ju Kernberg (1975, 266–268, 330; Godina 2012, 150, 154) uvršča na skrajni konec lestvice narcisističnih motenj,⁸⁵ pri katerih gre za popolnoma antisocialno vedenje. Relacijo med patološkim narcisizmom in borderline bi lahko po Kernbergu (1975, xii, 13; v Godina 2012, 151) določili tako, da je borderline osebnost as-if osebnost patološkega narcisa oziroma po Millerju (v Žižek 1985, 107; Verhaeghe 2004, 41; Godina 2012, 151), da je borderline histerizacija⁸⁶ patološkega narcisa, pri čemer se pri slednjem simptomom borderline pridruži še t.i. »Veliki« oziroma »patološki« Jaz.

Ko govorimo o narcisizmu, lahko govorimo o t.i. primarnem oziroma infantilnem, sekundarnem in patološkem narcisizmu, pri čemer s prvim označujemo stanje v predobjektnem obdobju otroka pred ojdipovsko fazo, ki pa se s klasično oziroma neklasično razrešitvijo Ojdipovega kompleksa lahko razvije v normalni ali sekundarni (v prvem primeru), kjer gre za občasne regresije v določenih situacijah⁸⁷ ali pa v patološki narcisizem (v drugem primeru), kjer gre za trajno stanje (Godina 2012, 132). Skupna in glavna značilnost vseh treh je libidinalna zasedba samega sebe oziroma lastnega Jaza (Kohut v Godina 2012, 136).

---

⁸⁴ Več o tem v Lasch 1979/2012, 316 in Žižek 1985, 107. Na tej točki je Žižek (1985, 125-129) ta pojav, ko pravila, zreducirana na minimum, ne vodijo v svobodo, pač pa v vedno večjo odvisnost in represijo, označil z izrazom represivna desublimacija in gre za to, da je vsak subjekt strukturno določen s potrebo po Drugem, ki bi mu povedal, kaj v resnici hoče (Žižek 1996, 131). Če se ukine omejitve svobodne izbire oziroma prisilno izbiro, ki njeno polje omejuje, izgine sama svoboda te izbire, subjekt pa to občuti kot breme (isto). Več o tem v Lasch 1979/2012, Žižek 1996 in Godina 2012.

⁸⁵ S tem izrazom bomo označevali tako patološke narcise kot borderline posameznike.

⁸⁶ Z obsesivno »samorefleksijo« (Žižek 1985, 139).

⁸⁷ Npr. ko se posameznik zaljubi.

V obdobju primarnega narcisizma ima narcisizem funkcijo zbiralnika libida, iz katerega kasneje potekajo katekse v objekte in se vanj vračajo. V tem obdobju je libido usmerjen v sebe – Jaz je hkrati ljubezenski objekt in ideal (Godina 2012, 133). Pri teh oblikah narcisizma gre za realistične grandiozne fantazije, jezne poskuse kontrolirati mamó in biti v središču pozornosti, zmožnost libidinalne investicije v mamó tudi med začasnimi ločitvami, torej zmožnost ohraniti odvisnost od drugih. Narcisizem se tukaj kaže v zahtevah otroka, ki se nanašajo na realistične potrebe. Kljub osrediščenosti nase otrok izraža toplino, v svojih fantazijah moči, bogastva in lepote pa ne potrebuje ekskluzivnosti po posesti vsega, kar je na svetu vredno in zavidljivo s strani drugih (Kernberg 1975, 272–273; Godina 2012, 133). S klasično razrešitvijo Ojdipovega kompleksa lahko v določenih situacijah ob libidinalni zasedbi objekta pride do nastopa sekundarnega oziroma normalnega narcisizma, kjer pride do regresije v narcisizem in zasedbe Jaza le začasno (Godina 2012, 132). Posameznik ob tem ohranja zdravi, tj. kohezivni self in občutek totalnosti, se zaveda, da ni idealen, svoje občudovanje usmerja v Ideal Jaza⁸⁸ ter je zmožen topline, ljubezni, avtonomnosti in samospoštovanja brez distorcije realnosti (Kernberg 1975, 315–322; Praper 1994, 85; Godina 2012, 134).

Pri razliki med normalnim in patološkim narcisizmom gre za to, ali je potekla simbolna identifikacija otroka z Zakonom ali ne, saj zmožnost zavezanosti, žalovanja, integracija ugodnih in neugodnih potez v enotno predstavo objekta itd. kažejo prav na poseg Simbolnega, saj je subjektovo razmerje do le-tega tisto, ki odloča o normalnosti oziroma patološkosti Jaza, sama izoblikovanost zrelega Jaza pa je pravzaprav posledica ponotranjenja tega simbolnega Zakona (Žižek 1985, 122). Patološki Jaz, kot smo videli, se izoblikuje z imaginarno identifikacijo, ki je identifikacija z zrcalno podobo in ne z označevalcem v prvotnem Drugem, ki zastopa subjekt (isto, 127). Takšnemu posamezniku torej manjka »zaveza, ki bi mu dodelila mesto v intersubjektivni simbolni mreži« (isto, 122).⁸⁹

Sodobni patološki narcisizem (Kernberg 1975; Lasch 1979/2012; Žižek 1985; Godina 2012) pa se razvije kot posledica specifične neklasične razrešitve Ojdipovega kompleksa, kjer pa pride do ponovne, vendar tokrat trajne zasedbe lastnega Jaza, ki pa je, kot smo videli, patološko strukturiran in kjer se je nadjazovska instanca razvila v Jaz Ideal, ki ga v lastnih očeh povzdiguje nad druge (Kernberg 1975; Godina 2012, 132, 136–137). Posameznik se počuti

---

⁸⁸ Ki ga ljubljene objekta zasede.

⁸⁹ Gre mu za učinek, beseda pa ga eksistencialno ne zavezuje v simbolnem razmerju, ki bi ga vzpostavil z drugim. Za več glej Žižek 1985, 123.

posebnega in nad zakonom, čeprav pozna pravila igre in jih zna odlično igrati, le-teh v sebi ne jemlje resno (Kernberg 1975; Godina 2012, 148). Družbenim pravilom tako ne sledi zaradi občutka krivde, pač pa iz strahu pred negativnimi sankcijami in da bi socialno uspel (Lasch 1979/2012, 101; Žižek 1985, 116; Godina 2012, 148–149). Gre za lažni občutek pomembnosti, grandioznosti, edinstvenosti, vsemogočnosti, superiornosti, vsevednosti, nepremagljivosti, gre za ekscesno predajanje fantazijam o lastni slavi, uspehu, bistrosti, lepoti, vseprežemajoči ljubezni, kar spremlja pretiravanje, celo laganje glede lastnih dosežkov, kontaktov, njegovih osebnostnih lastnosti, talentov itd. (Godina 2012, 147–148). Prav tako niso realistični njegovi poskusi kontrole drugih ljudi in ekskluzivnost njegove zahteve po občudovanju, pri čemer je za njegove fantazije moči, bogastva in lepote značilno, da predpostavljajo izključno posest vsega, kar se mu na svetu zdi vredno in za kar misli, da bi mu drugi zavidali (Kernberg 1975, 272–273; Godina 2012, 147–151). Ker ima zmanjšano možnost sublimacije, so vse njegove fantazije o slavi in uspehu na drugi strani povezane s potrebo in odvisnostjo po občudovanju in priznavanju te pomembnosti ter potrjevanju s strani drugih (Lasch 1979/2012, 28, 205; Žižek 1985, 115; Godina 2012, 147–149), pri čemer le-to ni utemeljeno na dejanskih dosežkih (Godina 2012, 147). Posameznik se »ponavljajoče giblje med /.../ iskanjem odvisnosti ter kontraodvisno borbo za samostojnost« (Praper 1994, 86). Ker ne zmore tolerirati kompleksnih zahtev, ki jih predenj postavljajo drugi, se poslužuje manipulacije vtisov in izkrivljanja, kdo je (Lasch 1979/2012, 231–233; Turkle 2011, 177) ter se tako večino časa ukvarja s prikazovanjem samega sebe kot takšnega, ki ustreza predstavi drugega o njem samem. Te reprezentacije so namreč vse, kar zmore njegov krhki Jaz prenesti (Turkle 2011, 177). Ko v resničnem svetu ne pride do potrebnega in zahtevanega občudovanja, vznikne želja po ustrahovanju in razvpitosti (Godina 2012, 147). Pri tem ta suženjska odvisnost podaja njegov obstoj zgolj skozi ugled in odobravanje s strani drugih (Žižek 1985, 115; Godina 2012, 149) in kljub notranji zapovedi uživanja le-tega ni zmožen oziroma uživa zgolj, kadar in koliko mu drugi prizna uživanje (Žižek 1985, 117). Tako uživanje kot uspeh sta povnanjena v drugem, kar pomeni, da cilj ni to, kar z uspehom pridobi, ampak sam uspeh kot tak, torej je uspešen toliko in na tak način, kot drugi misli o njem, da je uspešen (isto).

Za razliko od prej omenjenih oblik narcisizma posameznik tukaj ni zmožen libidinalne investicije v druge in tako ne zmore ohraniti odvisnosti od drugih, ki kakorkoli presega neposredno zadovoljitev njegovih potreb, ki pa so hkrati ekscesne in ne morejo biti nikoli zadovoljene, saj njegove zahteve, kot smo videli, niso povezane z realističnimi potrebami

(Kernberg 1975, 272–273). Hkrati pa posameznik ni zmožen pristne topline v obdobjih, ko njegova sposobnost za socialno očaranje ne deluje (isto). Odsotnost simbolne zaveze, ki subjekt sicer umešča v intersubjektivno simbolno mrežo, mu hkrati daje občutek prostosti in osvobojenosti od eksistencialne zavezanosti (Žižek 1985, 122).⁹⁰ Oboje pa rezultira v kroničnem občutku notranje praznine (Kernberg 1975, 331; Lasch 1979/2012, 30, 44; Žižek 1985, 117; Hurellmann v Ule 2008, 104; Godina 2012 152) in nemoči (Hurellmann v Ule 2008, 104), dolgočasu (Kernberg 1975, 331; Godina 2012, 152), nejasnem nezadovoljstvu z življenjem, brezsmiselnosti eksistenci (Kernberg 1975, 331; Lasch 1979/2012, 30, 42; Hurellmann v Ule 2008, 104; Godina 2012, 146), samoodtujitvi in socialni osamitvi, občutkih nesmisla in nepravilnosti (Hurellmann v Ule 2008, 104), negotovosti (Kernberg 1975, 331; Godina 2012, 152) in izgubi lastne identitete (Žižek 1985, 117, 122). Posameznik pa obenem »čuti nenasitno lakoto po emocionalnih izkušnjah, s katerimi bi zapolnil svojo notranjo praznino« (Godina 2012, 148–149), pri čemer s svojim odnosom necenjenosti in nezanimanja do sočloveka še povečuje to doživljanje praznosti. Posameznik ni zmožen empatije, kar pomeni, da se ne more vživeti v drugega in se poistovetiti z njegovimi potrebami, čustvi in izbirami (Žižek 1985, 115; Godina 2012, 147) ter ni zmožen pravega žalovanja (Lasch 1979/2012, 219–221; Žižek 1985, 117). Na sočloveka gleda kot na razpoložljivo stvar, ki je tukaj za to, da jo izkoristi, da iz nje potegne, kar se da največ koristi, afirmacije in narcisističnega dobička, nato pa jo zavrže, do nje postane ravnodušen (Žižek 1985, 115–116, 123; Godina 2012, 147). Kot pravi Žižek (1985, 115–116), se patološki narcis lahko naveže, vendar je zaradi nezmožnosti obveze in simbolnega angažmaja ter predanosti drugemu ta vez krhka, površinska in se lahko hitro spremeni. Ker ni zmožen integracije dobrih in slabih lastnosti drugih v enotno podobo, kar daje posamezniku občutek globine pri sočloveku, je leta zanj zreduciran zgolj na nek set opisnih lastnosti (Kernberg 1975, 25–26; Žižek 1985, 116; Godina 2012, 147, 154). Interakcije z drugimi so tako redko pristne, saj jih spremlja globok občutek ravnodušnosti, preračunljivosti in hladu, ki »se skrivajo za bleščečo masko« (Žižek 1985, 116). Hkrati ga neprestano spremlja paranoja, da mu drugi zavidajo in mu želijo škoditi, pri čemer je sam tisti, ki si prizadeva uničiti in ponižati tiste, ki mu ne služijo (Godina 2012, 147, 154). Obenem pa do soljudi goji nezaupanje, nek patološki strah pred odvisnostjo in navezanostjo do le-teh (Žižek 1985, 116), ki pa je združen z dejansko odvisnostjo od topline drugih (Lasch 1979/2012, 31) in njihovega pripoznanja ter potrditve. Temu strahu se pridružijo še strah pred vsako obliko neuspeha, starostjo, boleznijo (Lasch 1979/2012, 241–

---

⁹⁰ Manjka mu performativna razsežnost govornice, kar pomeni, da mu gre za učinek. Več o tem glej v Žižek 1985, 123.

245; Žižek 1985, 117) in smrtjo, pred kastrirajočo materjo, tekmovanjem in osamljenostjo, pred izkušnjami, ki bi lahko ogrozile njegov self, hkrati pa so zanj značilni med drugim še hipohondrija, odsotnost samorefleksije in lažno spoznanje, promiskuitetnost in slabši partnerski in čustveni odnosi (Lasch 1979/2012, 219–221; Praper 1994, 86).

Kljub temu, da je patološki narcis subjekt s celo vrsto psihotičnih simptomov, pa je zanj značilno, da v družbi relativno uspešno funkcionira, celo briljira in je bolje prilagojen okolju kot borderline (Žižek 1985, 108, 115), saj je pri njem zaznati boljšo kontrolo impulzov in t.i. »psevdosublimacijski' potencial, namreč sposobnost za aktivno, konsistentno delo na nekaterih področjih, ki mu omogoča delno zadovoljitev njegovih ambicij po veličini ter doseganje občudovanja drugih« (Kernberg 1975, 265; v Godina 2012, 148–149), čeprav ga lahko že najmanjši družbeni spodrsrljaj pahne v travmatično depresijo (Žižek 1985, 115). Gre za to, da se pri patološkem narcisu formira integriran self, ki pa je močno patološki (Kernberg 1975, 265; Godina 2012, 148–149) oziroma kot poenostavljeno pravi Žižek (1985, 122), je patološki narcisizem korelat borderline osebnosti, za katerega veljajo vse pri borderline opisane značilnosti, ki pa ima izgrajen t.i. Veliki oziroma grandiozni Jaz.

4.5 Psihološke značilnosti borderline

Zaradi poteka razvoja, ki se zgodi ob neklasični razrešitvi Ojdipa, pride, kot smo videli, do pojava t.i. razpršenega oziroma nepoenotnega subjekta z neizgrajenim oziroma nepoenotenim, »šibkim« Jazom, za katerega so značilne polisimptomatske nevrose, kar pomeni prisotnost več nevrotičnih simptomov, ki so sicer v klasičnih nevrozah nezdružljivi in med drugim zajemajo simbolno naddoločene simptome histerične konverzije, racionalizirana prisilna dejanja, patološki strah oziroma fobija pred tem, da bi se v družbi kakorkoli osmešili,časne nezmožnosti opravljanja nekaterih funkcij, impulzivne nevrose in odvisnosti, ki so dojete kot posamezniku zunanje, tuje,⁹¹ hipohondrija in paranoidne ideje (Kernberg 1975, 3–49; Žižek 1985, 109, 111; Godina 2012, 151). Vse te simptome drži skupaj prosta nevezana tesnoba oziroma anksioznost,⁹² ki pa ni vezana na kak določen objekt, pač pa predstavlja osnovo, na katero se pripenjajo ostali simptomi (Kernberg v Žižek 1985, 109, 111). Pri tem gre za nizek tolerančni prag tesnobe, kjer lahko že najmanjša težava ali socialni neuspeh sprožita padec v depresijo (Žižek 1985, 111). Za tak subjekt so poleg neurejene spolnosti, kjer umanjajo trajne in poglobljene vezi ter trdna pravila, značilni tudi pomanjkanje

---

⁹¹ Alkoholiziranost, patološki apetit itd. (Kernberg v Žižek 1985, 109)

⁹² Ki izpričuje občutek nepoenotenosti subjekta v enotno eksistencialno držo (Žižek 1985, 111).

samokontrole in popustitev vsakemu impulzu, kot tudi zmanjšana možnost sublimacije, pri čemer višji vzgibi služijo za zadovoljitev nižjih (Kernberg v Žižek 1985, 109, 111). Nadalje gre pri borderline tudi za regresijo tako k primarnim miselnim procesom, kjer se emocionalna drža subjekta in njegovo obnašanje ne skladajo z njegovo logiko racionalnega razmisleka, kot tudi regresija k specifičnim obrambnim mehanizmom, kjer je Jaz prešibek, da bi lahko opravil svojo funkcijo integracije in potlačil, pač pa namesto tega pride do projekcij, razcepov in utajitev realnosti (Kernberg 1975, 3–49; Žižek 1985, 111; Godina 2012, 151, 155). In nazadnje gre še za patologijo objektivnih odnosov, ki jih je subjekt internaliziral, saj njegov Jaz, kot smo že videli, ni zmožen združiti dobrih in slabih potez v enotno predstavo objekta, kar rezultira v nezmožnosti vzpostavitve pravega intersubjektivnega odnosa do sočloveka in dojetju njegove osebnosti v vsej njeni globini (isto).

Borderline po Kernbergu (1975, 39; v Godina 2012, 154) predstavlja »tipične primere sindroma difuzije identitete«, saj takšni posamezniki na ravni medosebnih odnosov nimajo razvitih mej Jaza, zato na tem področju kažejo značilnosti psihoze,⁹³ čeprav je njihov Jaz boljše integriran kot Jaz psihotika, kar pomeni, kot smo že povedali, da prestanejo preizkus realnosti, torej ločujejo med objektivnimi predstavami od zunaj in Jazom na ostalih področjih.

Kot smo videli v prejšnjem poglavju, je patološki narcis obsojen na produkcijo in sprejemanje vedno novih odgovorov, čigar kroženju se znova in znova obsedeno prepušča brez vprašanj in refleksije, s čimer odvrta pozornost od »osnovnega paradoksa 'odgovora brez vprašanja' in brezpomenskosti tega odgovora« (Žižek 1985, 124). V družbi potrošniškega kapitalizma je tak subjekt iz vseh strani bombardiran z odgovori, kaj si želi, da paradoksa⁹⁴ lastne želje sploh ne zmore izkusiti (isto). Če pa pride do točke, ko se zave in izkusi ta paradoks, ko se zave, da so vsi ti odgovori brez pomena, da kljub vsemu ne ve, kaj pravzaprav želi, pride do histerizacije, do borderline, tj. do momenta, ko se to kroženje zlomi in na subjekt Drugega naslovi vprašanje, da mu končno pove njegovo lastno željo in tudi pričakuje nek drug odgovor (isto, 124–125). Na tej točki pa pride še do nekega drugega paradoksa, namreč do tega, da ta moment – borderline – ni zlom maske Velikega Jaza oziroma prehod iz pred-psihotičnega stanja v psihozo, pač pa je prvi korak k »normalizaciji« patološkega narcisa, hkrati pa je sam patološki narcisizem že poskus izgradnje neke nadomestne »enotnosti Jaza«, medtem ko je borderline »bliže patološkemu razkroju osebnosti« (isto, 125).

---

⁹³ Npr. izgubo stika z realnostjo (Godina 2012, 155).

⁹⁴ Gre za osnovni paradoks Simbolnega želeti-hoteti: subjekt je namreč izvorno vpet v mrežo govornice in posledično »ne ve, kaj hoče«, saj vsako artikulacijo želje spremlja izkušnja »to ni to«. Za več glej Žižek 1985, 124.

5 IGRE KOT MEHANIZEM STABILNOSTI ZA NARCISISTIČNE IN BORDERLINE OSEBNOSTI

Kot smo videli, se posameznik torej v svojem vsakdanjem življenju vede skladno z realnostjo, ki jo je internaliziral v prvih letih svojega življenja, v okviru svoje družine, odnosov, ki so v tej družini potekali med njenimi člani, vključno s tem, kakšen odnos so imeli starši do njega in kakšno vedenje se je njemu kot otroku dopuščalo. Skladne s tem bodo njegove reakcije na situacije kasneje v življenju. Ker prihaja skozi potek primarne socializacije do posplošitve odnosov s pomembnimi Drugimi na odnose nasploh, pomeni, da ostanejo ti primarni odnosi pomembni celo življenje in so osnova, skozi katero doživljamo vse ostale odnose. V konkretnem smislu to pomeni, da otrok pričakuje od posplošenih Drugih enak recipročen odnos, kot so ga imeli člani njegove družine do njega in kakršnega je imel on do njih. In ker se seveda ljudje v naši okolici ne vedejo enako, če torej oče ni opravil svoje funkcije in v ojdipovski fazi ni prišlo do dovolj velikih frustracij in procesov socialne kontrole, s katerimi bi otrok razvil sposobnost znati in moči vzpostaviti porušeno ravnotežje, posameznik tako ostaja celo življenje eksistencialno odvisen od socio-simbolnega Drugega,⁹⁵ otrok pa ni zmožen prenesti teh frustracij ob spremenjenih odnosih v smislu, da bi lahko ohranil trdno samopodobo in normalno funkcioniral v vsakdanjem življenju.

Ko vstopi otrok v svet, v družbo, kjer ne veljajo isti odnosi in vsakdanje rutine, ki jih je vajen v družini, kjer ni občudovan in strežen od spredaj in zadaj, kjer se v določenih situacijah sreča z občutki nepoštenosti, kjer torej pride do prekinitve kontinuitete odnosov in sveta, ki ga je vajen, skuša te problematične elemente novega sveta nekako vključiti v svojo realnost in se ponovno orientirati znotraj te realnosti ter ponovno vzpostaviti psihično ravnotežje, vendar ne zmore. K temu prav nič ne pripomore, da je ta zunanji svet družba, ki mu otežuje »najdevanje zadovoljitve v ljubezni in delu, vendar ga hkrati obkroža s sfabriciranimi fantazmami, ki naj bi mu preskrbele totalno zadostitev« (Lasch 1979/2012, 135) in »ki zahteva, da se v družbenih razmerjih podrejamo nekim določenim pravilom, hkrati pa noče teh pravil zasidrati v kodu moralnega ravnanja« (Lasch 1979/2012, 34). Posameznik se je torej, prepuščen na milost in nemilost lastni psihični strukturi, prisiljen boriti za ohranitev lastnega psihičnega ravnotežja (Lasch 1979/2012, 34), pri tem pa ni razvil ustreznih psiholoških mehanizmov, ki bi mu to omogočali.

---

⁹⁵ Predojdipska odvisnost zadovoljevanja potreb od kaprice Drugega se reproducira v razmerju subjekta do socio-simbolnega Drugega (Žižek 1985, 135) in kot pravi Lasch (1979/2012, 135), je narcizem "psihološki izraz te odvisnosti".

Posameznik tako začne iskati identiteto, odgovore in ravnotežje na drugačne načine, ne znotraj sebe, pač pa v raznih oblikah odvisnosti, pri čemer mu družba daje na voljo tudi sodobno tehnologijo, ki mu omogoča vedno večjo manipulacijo svojega okolja in občutkov. Virtualni svet in igra, ki jo obravnavamo, je eno izmed takšnih orodij, saj omogoča nadzorovano izkušnjo iz varnega zavetja svoje sobe. V poznih 60. letih, ko še ni bilo slutiti, kaj nam bo prinesla tehnologija in njene posledice, je o življenju v »multiplih realnostih« Schütz (v Jones 1997, 25) zapisal, da le-te zaznavamo precej nepovezano, tj. da ko se ukvarjamo z eno, ta čas pozabimo na njeno povezavo z drugimi. Vendar pa danes vidimo, da je kiber prostor del družbenega prostora in da prehaja v realnost vsakdanjega življenja (Jones 1997, 30), kar pomeni, da ju ni tako enostavno ločiti, saj se po Turklovi (2011, 153) lahko med paralelnima življenjema formira neko precej problematično razmerje med tem, kar je resnično in kar je resnično v simulaciji. Slednja lahko namreč kaj hitro postane preveč realna in lahko potencialno zabriše meje med pravo realnostjo in njenim dozdevkom (Žižek 1996, 111). To seveda ne pomeni, da posameznik na zavestni ravni ni zmožen ločiti med resničnim in virtualnim, pač pa, da med obema svetovoma prenaša občutke in čustva, da čustveno stanje oziroma občutki iz virtualnega sveta lahko trajajo tudi še nekaj časa po tem, ko se je iz virtualnega že odjavil. Slednji je po Fernbacku (1997, 37) hkrati realen in virtualen, je manjši in bolj intimen ter skoraj bolj zamisljiv kot »javni« ter je »vizija o stanju brez manka in ovir, /.../ v katerem pa želja vseeno nekako preživi« (Žižek 1996, 110). Vse to pa po drugi strani pomeni tudi, da lahko virtualno življenje postane del posameznikove vsakdanje realnosti, saj vemo, da je za nas resnično tisto, kar mi (ob)čutimo, da je resnično, ne pa to, kar je objektivno resnično.⁹⁶

Če naj se strinjamo z Žižkom (1996, 118), in kar potrjujejo tudi pričevanja uporabnikov, je torej lahko virtualna izkušnja na nek način celo bolj realna kot tista v dejanskem življenju, hkrati pa ima nekatere pomembne značilnosti, ki so za narcisistične motnje izjemno privlačne. Zato ni presenetljivo, da študije, ki se ukvarjajo s takšnimi igrami, večinoma zaznavajo pozitivne aspekte in posledice ter skoraj terapevtske učinke igranja teh iger pri današnji mladini v zahodnem svetu, kot so npr., da pomagajo povečati koncentracijo pri otrocih z motnjo pozornosti (Braukus, Henry in Gardner 2000, 1), ponujajo medij za kognitivno in čustveno rast in razvoj, saj lahko posameznik konflikte iz resničnega življenja izraža in poustvarja v virtualnem ter z uporabo materialov iz slednjega išče rešitve v dejanskem (Turkle

---

⁹⁶ Čeprav gre tudi v resničnem svetu za razliko med objektivnim in kulturnim oziroma tem, kar se nam predstavlja kot resnični svet, vendar na tem mestu govorimo o ločnici med dejanskim in virtualnim svetom, življenjem.

2005, 308, 214).⁹⁷ Kot take so tudi učinkovit učni pripomoček⁹⁸ in vaja za resnično življenje, saj se lahko s pomočjo igre posameznik prebija skozi blokade in se ukvarja s svojimi nesigurnostmi (Turkle 2011, 212), kot so tudi orodje za razvoj sposobnosti organiziranja, upravljanja s časom, odgovornosti in planiranja, saj velik del igre zajema organizacijo Simsovih vsakodnevnih aktivnosti, upravljanje stroškov gospodinjstva in iskanje ravnotežja med delom, družino in zadovoljevanjem lastnih potreb (Griebel 2006, 15). In nenazadnje dajejo možnost sprostitev, možnost pozabe vsakodnevnih skrbi in odgovornosti ali celo bremena lastne maske (Žižek 1996, 115), pri čemer se povsem strinjam z Jacksonom (1980, 120), ki pravi, da posameznik v vsakdanjem življenju potrebuje to diskontinuiteto, ta interval opustitve vsakodnevnih skrbi, da se lahko obnovi.

Po drugi strani pa se moramo vprašati, ali gre pri takšnih igrah res samo za to, ali pa je v ozadju igranja neka nezavedna sila, ki bruha na plano kot simptom v obliki igre. Moja teza je, da pri Sims igri ne gre zgolj za preprosto prostočasno dejavnost z namenom obnove, sprostitev in regeneracije duha, saj gre za specifično vrsto igre, ki niti ni igra v pravem pomenu besede. Po drugi strani pa menim, da gre prav za to, namreč za obnovo in vzpostavitev ravnotežja, vendar pa to ni povezano z nekim zavestnim namenom in vsekakor ne s prostočasno dejavnostjo. Menim namreč, da bi lahko šlo za zunanji mehanizem vzpostavitve ravnotežja, ki je nekak podaljšek lastnega in ki pri osebah z narcisističnimi in borderline motnjami ni zmožen opravljati svoje funkcije. To pomeni, da se posameznik zateka v igranje iz potrebe. Pri tem pa ta potreba ni zgolj potreba po pozabi in občutku ugodja, pač pa gre očitno za nekaj več.

Če pogledamo na samo naravo igre skozi značilnosti patološke strukture osebnosti, ki smo jih podali v prejšnjem poglavju, lahko hitro vidimo, kje tiči privlačnost potopitve v ta virtualni svet. Gre namreč za svet, kjer so čas in razmerja hitrejša, učinek pa viden takoj tukaj in zdaj, kjer torej posameznik ne izkuša občutkov dolgočasje, ki se pojavijo ob čakanju, niti nesigurnosti ob odsotnosti potrditve, saj, kot pravi Turkle (2011, 176–177), gre za možnost takojšnje potrditve in celo prevalidacije misli ali občutka v trenutku, ko se le-ta pojavi. Svet

---

⁹⁷ Vendar pa na tej točki Turklova (2011, 214) opozarja na nujno razlikovanje med izražanjem in repetiranim poustvarjanjem teh konfliktov, ki ima za posledico malo rasti in med njihovo dejansko razdelavo, kjer poteče nekakšen učinek terapije in gre za virtualna simbolna pravila, s pomočjo katerih posameznik uravnava svoje vedenje v resničnem življenju, saj mu virtualno omogoča izraziti potlačene vsebine (Žižek 1996, 116).

⁹⁸ Skozi simulacijo ene izmed različic se lahko dijaki npr. naučijo več o urbanem planiranju kot iz učbenika, čeprav rezultati kažejo, da ni nujno, da se naučijo tudi razmišljati o tem, kar počnejo, saj med igranjem simulacije ne razločujejo jasno med pravili igre in tistimi, ki so na delu v pravem mestu in v simulaciji izkušajo udobje in so tam bolj kot potrošniki (Turkle 2005, 13).

Simsov tudi ne vsebuje elementa presenečenja, ki je stalni spremljevalec sodelovanja v vsakdanjem življenju, hkrati pa spet terapevtsko vpliva na občutke nesigurnost, saj zaradi jasno vzpostavljenih pravil (Turkle 2005, 82), daje posamezniku občutek, da se v tem svetu znajde. Odsotnost fizične prisotnosti in interakcija iz varnega zavetja sobe mu dajeta občutek varnosti, čemur se pridružita še možnost za samoekspresijo, samorefleksijo in eksperimentiranje. Tak pristop socialne interakcije namreč po Wrightu (v Rothfeder 2004, 84) posameznika prisili, da si izmisli, kar ni dano, kar pomeni, da je večina zgodbe igralca dopolnjena z igralčevimi lastnimi izkušnjami in okusi. Igralec se lahko poda na pot iskanja samega sebe in eksperimentiranja s svojo identiteto, saj si lahko po lastni želji in presoji ustvari svojo virtualno identiteto ter jo tudi kadarkoli menja, lahko ustvari karakter, ki reflektira, kdo on sam je, o čem upa in sanja, lahko odkriva sebe brez maske itd. Pri tem pa Žižek (1996, 115) in Turklova (2011, 153) opozarjata na to, kako hitro se lahko zabrišejo meje med realno-virtualno, saj lahko posameznikov avatar ustvari fantazija tistega, kdo želimo biti, hkrati pa je lahko posameznikov avatar bolj resničen kot on sam, saj lahko v virtualnem življenju posameznik postopa na način, ki bi mu v resničnem življenju povzročil občutke tesnobe in razpada lastne identitete. Vse to pa lahko stori brez zadržkov, saj tem dejanjem ne sledijo posledice in zanje ne rabi prevzemati odgovornosti. Hkrati mu daje občutek opolnomočenja, saj sama narava igre vsebuje nadzor ljudi (Griebel 2006, 14; Kink 2012, 128), kar pomeni, da lahko daje ljudem, ki imajo občutek, da nimajo nadzora nad svojim življenjem, zavedanje, da imajo v življenju moč, pri čemer pa jim daje občutek popolne kontrole nad virtualnim svetom in njegovimi prebivalci.

Gre za svet, kjer se odvija povsem unikatna in specifična interakcija: namreč tukaj ni interakcije iz oči v oči, kot tudi ni interakcije z dejanskimi človeškimi bitji za temi avatarji. Izjema je različica Sims Online, kjer avatar interaktira z drugimi avatarji, za katerimi stojijo dejanski ljudje, vendar je takšna interakcija močno posredovana in zreducirana na minimum, kot taka pa ukinja občutje Drugega v realni dimenziji,⁹⁹ kot mu je že zaradi lastne psihične strukture nedostopna tudi resnična globina drugega. Simulacija torej zagotavlja preprostejše odnose, kot jih ponuja resnično življenje, ki se zdijo manj tvegani in so vedno na razpolago. V primeru virtualnega sveta oziroma igre Sims pa je ta preprostost potencirana na maksimum, saj se interakcija odvija v obliki oblačkov, ki vsebujejo slike, katerih pomen/vsebino igralec zapolni sam. Takšen pristop k »socialni interakciji« posamezniku – s tako povnanjenim

---

⁹⁹ Subjektivnost drugega in bližino lahko občutimo zgolj skozi neposredne stike (Berger in Luckmann 1988, 35), saj nam to omogoča srečanje z užitek drugega, ki pa je vselej travmatično, saj s tem izkusimo realno (Žižek 1996, 132).

Nadjazom, ki je nenehno v stanju odvisnosti od Drugega, kateri mu postavlja ogledalo – omogoča, da zapolni interakcijo po svoji volji, v ozadju pa je možnost, da igralec dopolni zgodbo po svoji želji, torej izbere reakcijo, ki si jo sam želi in je zanj ugodna. Omogoča mu torej, da sam določa ta odsev v ogledalu. Lahko bi tudi rekli, da gre nekako za materializacijo Drugega v avatarju, ki lahko deluje kot analitik. Ko posameznik v avatarja projicira svoje fantazije, izraža, na kak način želi biti v odnosu do objekta a, torej kakšno pozicijo želi zavzeti glede na željo Drugega. Igra sicer morda lahko služi kot terapevt, vendar pa lahko do terapevtskega učinka pride zgolj začasno,¹⁰⁰ saj se posameznik v igri vrti v krogu in znova in znova poustvarja želene interakcije, nabite z njegovimi fantazmami in fantazijami, ki se jim predaja, saj v dejanskem življenju trenutno ne najde zaželenega objekta ali pa je le-ta izgubljen¹⁰¹. Pravzaprav do terapevtskega učinka znova in znova prihaja – in igranje te igre znova in znova je glavni dokaz za to –, vendar le-ta ni trajen, pri čemer, če na tem mestu uporabimo Lacanovo matrico soodvisnosti manka in presežka (Lacan 1962, 293; Žižek 1996, 125), lahko sklepamo, da bolj ko se posameznik potaplja v virtualni svet, bolj se oddaljuje od dejanskega nezavednega cilja, ki se skriva v ozadju te aktivnosti.

Sklepamo lahko torej, da igralci z omenjenimi osebnostnimi strukturami v igri poustvarjajo odnose iz dejanskega življenja, npr. ljubezen. Vendar, ali ni morda v tem primeru, ko za avatarjem ni dejanske osebe, to podobno ideji Turklove (2005, 282–283) o robotu partnerju, ki daje posamezniku občutek nadzora in substitucije, tj. odnos, ki ga lahko kontroliramo, pri čemer si posameznik dovoli, da najde uteho in ugodje v neuslišani ljubezni, saj nas tak »robot« nikoli ne more ljubiti nazaj. Tak »robot« se sklada z njegovo fantazmo, od njega vzame, kar potrebuje. Lahko eksperimentira z različnimi ljudmi, ne da bi rabil prevzeti tveganje, ki ga prinaša resnično razmerje. Gre torej za priložnost za odnose v kontekstu, ki je relativno brez posledic (isto, 331). Pri tem pa posameznik živi paralelno življenje skozi in preko svojega avatarja, kjer lahko svoja povnanjena čustva v avatarju izkuša kot prava. In če velja slediti Žižkovi logiki (Žižek 1996, 113) simbolne kastracije v sodobni družbi, kjer si posameznik nekako prizadeva »ponovno vzpostaviti 'naravno' koordinacijo na lestvici želje«,¹⁰² bi lahko rekli, da na eni strani posameznik skuša zmanjšati socialne in predvsem intimne čustvene odnose na minimum ter se izolirati v nekakšnem varnem balonu, kjer svojo

---

¹⁰⁰ Po eni strani zaradi same organiziranosti psihične strukture, saj posameznik nima izgrajenega mesta, ki bi ga analitik lahko trajno zasedel.

¹⁰¹ Gre za objekt, ki je morda sam po sebi fantazmatski, kar pomeni, se ne ujema z zapomnjeno izkušnjo ugodja, saj do takega objekta sploh nikoli ni prišlo, kar pomeni, da ga subjekt ne more najti nikjer drugje kot v fantaziji (Lacan 1992, 58).

¹⁰² Za več glej Žižek 1996, 113.

izkušnjo popolnoma oropa tveganja in s tem tudi možnosti za resnično bližino, ki je glavna karakteristika srečnega in zadovoljujočega življenja, na drugi strani pa izredno potrebo po tej sreči, stiku in validaciji, ki jo ta prinaša, išče v virtualnem prostoru. Simsi oziroma avatarji, ki jih ustvari, delujejo kot soljudje brez čustvenih zahtev in tako ponujajo kompromis med tem, da sodeluje v interakciji, a nikoli ne občuti ranljivosti do drugega.

Seveda vse te značilnosti virtualnega sveta dajejo takšnemu posamezniku še kako potreben občutek svobode,¹⁰³ moči in nadzora, po katerih hrepeni, hkrati pa igra sledi in nagrajuje tudi potrošniško logiko, in to celo v odnosih med avatarji – kjer se z večanjem dobrin večja tudi tvoj krog »prijateljev« –, kar je seveda svet, ki je skladen z in neposredno sledi notranji logiki v potrošnjo usmerjenega narcisa.¹⁰⁴

Posameznik z vgrajenimi nenehnimi občutki notranje praznine, prostosti in negotovosti ter socialne osamljenosti, z izkušanjem zunanjega sveta kot nevarnega, zahtevnega in nepravilnega, a hkrati občutki odvisnosti lastne identitete od njegove milosti in nemilosti, dobi skoraj popolno orodje, ki mu nudi zrcalo in nadomestek za socialni aplavz, varnost v interakciji, kjer ni zavez in dolžnosti do drugega, svet, kjer ni izkušenj neuspeha in tekmovanja, svet, v katerem se ne more osmešiti. Gre torej za nekakšen poskus borbe za neodvisnost, samostojnost, vendar v paralelnem življenju, kjer ni nedoumljivih zahtev in pritiskov drugih. Kjer sam sebi zagotavlja socialni aplavz, določa svojo uspešnost in živi življenje ter se predaja odnosom brez tveganja in občutka grožnje, da bi psihično kolabiral. Gre za življenje, kjer se lahko predaja izključno svojim zahtevam in potrebam, kar gre celo tako daleč, da ni dovolj samo interakcija s tem povnanjenim Drugim, pač pa se tega življenja loti resno, z vsemi njegovimi bolj ali manj prijetnimi vidiki – kot so služba, pospravljanje, plačevanje računov, druženje s prijatelji itd. –, ki pa jih je – in kar je najbolj pomembno – zmožen obvladovati. Teza, da te igre predstavljajo nek mehanizem psihične stabilnosti za osebe z omenjenimi psihičnimi strukturami, se zdi torej na mestu.

In kolikor se zdijo takšne aktivnosti veliko bolj primerne in »zdrave« napram kakšnim bolj samodestruktivnim, kot so npr. iskanje teh občutkov v svetu drog, alkohola, potrošništva, seksa itd., ne moremo mimo dimenzije grozljivosti, ki se nam ob tem odpira in ki je povezana

---

¹⁰³ Čeprav je ta občutek svobode le iluzija, saj je le-ta znotraj okvirov in zakonov igre, ki pa jih seveda postavljajo ustvarjalci le-te, ki delujejo kot nek računalniški Drugi, ki lahko »ukrade, manipulira, obvladuje celo moje osebno izkustvo« (Žižek 1996, 121). Glej tudi Turkle 2005, 13–14.

¹⁰⁴ Raziskave tudi skladno s tem kažejo nagnjenost Simsov k življenju polno vznemirjenja in impulzivnega zapravljanja denarja (Griebel 2006, 13–14).

s problematičnostjo vtopitve v takšne simulacije oziroma svetove. Pri tem Turklova (2011, 285) pravi, da ni problem zgolj to, da simulacija zahteva vtopitev vanjo, pač pa, da ustvari jaz, ki preferira simulacijo. Sama bi morda raje rekla, da ni simulacija tista, ki ustvari tak jaz, pač pa je že tako oblikovan jaz tisti, ki preferira takšno simulacijo. Nekako se zdi, da ne samo, da jo preferira, pač pa celo, da potrebuje ta virtualni svet, da lahko ostane v dejanskem. Vsekakor pa se strinjam s skrbjo Turklove (2011, 295), ki jo sicer izrazi za virtualne odnose nasploh, – vendar menim, da velja za tovrstne odnose še posebej –, namreč, da takšna simplifikacija in redukcija odnosa lahko postaneta nekaj normalnega in pričakovanega. Celo zaželenega.

6 ZAKLJUČEK

Če na tem mestu povzamemo splošne ugotovitve, lahko vidimo, da s tem, ko otrok v primarni socializaciji ponotranji svet brez zunanjih pritiskov in frustracij kot edini objektivno obstoječi, frustracij in zahtev iz okolja, na katere slej kot prej in neogibno trči kasneje v življenju, ne more uskladiti s svojim psihološkim mehanizmom, saj le-ta ne vsebuje strategij za njihovo predelavo. Posameznik je tako v svojih nesrečnih poskusih subjektivizacije prepuščen na milost in nemilost lastnim simptomom, ni zmožen psihično preživeti v svetu, ki predenj nenehno postavlja pritiske in zahteve, zato se zateka k vsakodnevnim praksam in aktivnostim, ki pa se močno oddaljujejo od normalnega funkcioniranja.

Eno izmed takšnih praks je življenje v virtualnem svetu v igri Sims, kjer gre za socialne interakcije oziroma vrste odnosa, ki ne vključujejo drugih oseb za avatarji (razen v online različici), pač pa gre izključno za lastno produciranje celotne interakcije oziroma za popolno kontrolo le-te. Zakaj torej zatekanje v takšne “interakcije”, zakaj vlagati trud in energijo za poskus obvladovanja celotne interakcije, zakaj preživljanje dolgih ur v takšnih virtualnih svetovih oziroma življenjih, kjer so glavne aktivnosti dolgočasna vsakodnevna opravila, kot je pospravljanje hiše, hoja v službo, plačevanje računov itd., ko pa ima na voljo dejansko življenje? To pomeni, da gre za nekaj več, za nekaj, kar posameznik dobi na neki nezavedni ravni, kar pomeni, da je to igranje oziroma »življenje« simptom. Simptom, ki maskira potrebo po varnosti in kontroli, ki maskira grozo pred preveč tvegano intimnostjo, je klic na pomoč, poskus »predojdipovskega otroka« znotraj posameznika po psihični stabilnosti, je življenje, ki ga je zmožen obvladovati, kjer ni zavrnitev, pritiskov in kompleksnih zahtev drugih, ki jih ni zmožen psihično predelati, ne da bi se pri tem psihično sesul. In kot vsi simptomi, tudi ta »rešuje« problem tako, da se mu pravzaprav izogne, da se ne sooči s pravim problemom, z

dejanskim vzrokom, ki tiči zakoreninjen globoko v psihološki strukturi posameznika. Saj bi njegovo razkritje narcisistični subjekt pahnilo v še večjo disfunkcijo in avtodestruktivnost. Simptom je namreč tam z razlogom. Nosi namreč vedenje, da bi bili posameznikovi strahovi zanj preveliko breme. Vendar je ta vzrok še kako pomemben, ta mehanizem pa še kako nujen za posameznikovo eksistenco. Iz tega lahko tudi razumemo izjavo, da je to »samo igra, vendar je resna igra«, saj jo vzame posameznik za resnično stvar, za nekaj pomembnega v njegovem življenju, lahko bi rekli celo nepogrešljivega. In ko neizpolnjen in nepoenoten subjekt skuša najti zapolnitev, odgovore, identiteto in lastno željo, je to resna in zanj eksistencialno pomembna naloga.

Zaključki in razmišljanja, ki sem jih podala v zadnjem poglavju naloge, so po naravi zgolj teze, saj za empirične raziskave, ki bi tezo o tem, da se v igranje iger, ki na tak način simulirajo vsakdanje življenje, zatekajo predvsem osebe z narcisističnimi motnjami, saj jim le-to predstavlja mehanizem stabilnosti psihološkega aparata in občutka stalne identitete, lahko dokazale, na tem mestu ni bilo dovolj prostora. Menim pa, da bi takšna preverba bila dobrodošla, saj bi morda osvetlila absurdnost in žalost, ki spremlja takšno preživljanje časa in posledično neizživetost življenja posameznikov, ki so tako rekoč prisiljeni le-tega preživljati na omenjeni način, saj vsakodnevno bijejo notranji boj med sizifovskim ohranjanjem lastne eksistence in zahtevo po nujnosti izkušanja sreče. Pri tem pa družba prednje postavlja heglovsko-lacanovski paradoks sorazmerja med presežkom in mankom, ki se zrcali v tem, da nikoli v zgodovini še nismo imeli toliko sredstev in možnosti za izpopolnjeno in srečno življenje, kot jih ima na voljo današnji zahodni posameznik, pa vendar še nikoli poprej ni družba producirala tako nesrečnih posameznikov. Hkrati pa se nam v vsej svoji grozljivosti od daleč svetlika ideološka zahteva, ki je v ozadju tega fenomena: namreč zahteva po tem, da je človekovo življenje tako na osebni kot na družbeni ravni, iz kakršnega koli razloga že, simulirano.

7 LITERATURA

- Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bergmann, Martin S. 2010. The Oedipus Complex and Psychoanalytic Technique. *Psychoanalytic Inquiry* 30 (6): 535–540.
- Braukus, Michael, Keith Henry in Jane Gardner. 2000. *Video games may lead to better health through NASA technology*. Dostopno prek: <http://www.sciencedaily.com/releases/2000/08/000811060630.htm> (10. april 2015).
- Fernback, Jan. 1997. The individual within the collective: virtual ideology and the realization of collective principles. V *Virtual culture: Identity and communication in cybersociety*, ur. Steven G. Jones, 36–54. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Fink, Bruce. 1995. *Lacanian subject: Between language and jouissance*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Godina V., Vesna. 1985. Bipolarnost socializacijskega procesa. *Anthropos* 17 (1/2): 392–403.
- 1991. *Antropološki zvezki 2: Socializacijska teorija Talcotta Parsons*. Ljubljana: Sekcija za socialno antropologijo pri Slovenskem sociološkem društvu.
- 2012. Zapis o patološkem narcisu in patološkem narcisizmu. V *Tretja od suhih krav: razprave o razlogih za razsulo*, ur. Boštjan M. Zupančič, 129–169. Samozaložba.
- Gonzalo, Frasca. 2001. The Sims: Grandmothers are cooler than trolls. *Games Studies*, dostopno prek: <http://www.gamestudies.org/0101/frasca/> (15. april 2015).
- Griebel, Thaddeus. 2006. Self-Portrayal in a Simulated Life: Projecting Personality and Values in The Sims 2. *The international journal of computer game research* 6 (1). Dostopno prek: <http://gamestudies.org/0601/articles/griebel> (5. maj 2015).
- Grinberg, Austin. M., Serrano Careaga, Jesus, Matthias R. Mehl in Mary-Frances O'Connor. 2014. Social engagement and user immersion in a socially based virtual world. *Computers in human behavior* 36: 479–486.
- Jackson, John B. 1980. *The necessity for ruins*. Amherst, Massachusetts: University of Massachusetts Press.
- Jones, Steven G. 1997. The internet and its social landscape. V *Virtual culture: Identity and communication in cybersociety*, ur. Steven G. Jones, 7–35. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Kernberg, Otto F. 1975. *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Kink, Stanislav. 2012. Mladostniki v virtualnem svetu informacijskih tehnologij. *Iskanja* 31 (47–48): 124–138.
- Kohut, Heinz. 1971. *The Analysis of the Self*. New York: International Universities Press.

Lacan, Jacques M. É. 1956–1957. *Seminar IV: The object relation*. Dostopno prek: <https://www.scribd.com/doc/143580546/The-Seminar-of-Jacques-Lacan-Book-4-The-Object-Relation> (5. februar 2015).

--- 1961–1962. *Seminar IX: Identification*. Dostopno prek: http://users.clas.ufl.edu/burt/Lacan%20Seminars%20pdfs/Seminar-IX-Amended-Iby-MCL-7.NOV_.20111.pdf (5. februar 2015).

--- 1962–1963. *Seminar X: Anxiety*. Dostopno prek: <http://www.lacaninireland.com/web/wp-content/uploads/2010/06/Seminar-X-Revised-by-Mary-Cherou-Lagrece.pdf> (5. februar 2015).

--- 1966–1967. *Seminar XIV: The logic of phantasy*. Dostopno prek: http://www.valas.fr/IMG/pdf/THE-SEMINAR-OF-JACQUES-LACAN-XIV_logique_du_fantasme.pdf (5. februar 2015).

--- 1966/2006. *Écrits*. Dostopno prek: <http://users.clas.ufl.edu/burt/Lacan.pdf> (15. april 2015).

--- 1967–1968. *Seminar XV: The psychoanalytic act*. Dostopno prek: <http://www.tau.ac.il/~cohenron/ScanSeminar.pdf> (5. februar 2015).

--- 1968–1969. *Seminar XVI: From an Other to the other*. Dostopno prek: <http://esource.dbs.ie/handle/10788/165> (5. februar 2015).

--- 1991. *Ženska seksualnost*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

--- 1992. *The Ethics of Psychoanalysis 1959-1960: The Seminar of Jacques Lacan*, ur. Jacques-Alain Miller. New York: W. W. Norton & Company.

--- 1996. *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.

--- 2004. Ojdipove tri dobe. *Problemi* 42 (5/6): 5–27.

--- 2008. *Hrbtna stran psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.

Lasch, Christopher. 1979/2012. *Kultura narcisizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lorenčič, Danaja. 2011. Najzgodnejši odnos med otrokom in materjo skozi prizmo psihoanalitske teorije. *Psihološka obzorja* 20 (2): 107–125.

Manfield, Philip. 1992. *Split Self/Split Object. Understanding and Treating Borderline, Narcissistic and Shizoid Disorders*. New York: Jason Aronson Inc.

Mayr, Simon. 2014. *Immersion in a virtual world: interactive drama and affective sciences*. Hamburg: Anchor Academic Publishing.

McLeod, Poppy L., Liu Yi-Ching in Jill Elizabeth Axline. 2014. When your Second Life comes knocking: Effects of personality on changes to real life from virtual world experiences. *Computers in Human Behavior* 39: 59–70.

Parsons, Talcot. 1951. *The Social System*. Glencoe, Illinois: Free Press.

Praper, Peter. 1994. Narcisistične in borderline motnje osebnosti: Nekateri razvojni in diferencialno diagnostični aspekti. *Psihološka obzorja* 94 (1): 81–91.

Real Life Simulator. Dostopno prek: <http://www.i-am-bored.com/2008/10/real-life-simulator.html> (6. junij 2016).

Riesman, David. 1965. *Usamljena gomila. Studija o promeni američkog karaktera*. Beograd: Nolit.

Riha, Rado in Slavoj Žižek. 1985. *Problemi teorije fetišizma*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Rothfeder, Jeffrey. 2004. Terror games. *Popular science* 264: 82–91.

Spitz, René A. 1965. *The First year of Life. A psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. New York: International Universities Press.

Turkle, Sherry. 2005. *The Second Self: Computers and the human spirit*. Cambridge: The MIT Press.

--- 2011. *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York: Basic books.

Ule, Mirjana. 2008. *Za vedno mladi?: Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: FDV.

Verhaeghe, Paul. 2002. *Ljubezen v času osamljenosti*. Ljubljana: Orbis.

--- 2004. Kolaps očetovske funkcije in njegov učinek na spolne vloge. *Problemi* 42 (5/6): 29–57.

Žižek, Slavoj. 1984. *Filozofija skozi psihoanalizo*. Ljubljana: DDU Univerzum.

--- 1985. »Patološki narcis« kot družbeno-nujna forma subjektivnosti. *Družboslovne razprave* 2 (2): 105–141.

--- 1987. *Jezik, ideologija, Slovenci*. Ljubljana: Delavska enotnost.

--- 1994. *The metastases of enjoyment: Six essays on woman and causality*. London: Verso.

--- 1996. Kiberprostor ali neznosna zaprtost bivanja. *Razpol* 34 (7/8): 101–132.